

LUCULENTUS.

LUCULENTII

IN ALIQUOT NOVI TESTAMENTI PARTES

COMMENTARII

EX CODICIBUS PRISCIS BIBLIOTHECARUM VATICANÆ ET VALLICELLIANÆ.

I.

Lectio sancti Evangelii secundum Matthæum (vi, 24) : *In illo tempore dixit Jesus discipulis suis : nemo potest duobus dominis servire, et reliqua.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Quidam duos homines volunt intelligere Christum, et diabolum, quorum societas esse non potest. Quæ enim societas luci ad tenebras? quæ conjunctio Christi ad Belial? vel quæ pars fideli cum infideli? subauditur nulla. Sed qui sint duo domini deinceps aperit cum subjungit : Non potestis deo servire, et mammonæ. Non enim dixit : qui divitias habent, Domino servire non posse; sed qui divitiis serviunt. Multi enim habentes divitias non distribuunt eas ut domini, sed custodiunt ut servi. De quibus dicit Apostolus : *Theaurizat sibi iram in die iræ, et revelationis in judicijs Dei.* Et e regione, multi habent divitias, et distribuunt ut domini, non custodiunt ut servi, sicut Abraham, Isaac, Jacob, Job, ceterique qui suis divitiis bene præesse noverunt, eas fideliter distribuendo. AUT ENIM UNUM ODIO HABEBIT, ET ALTERUM DILIGET, id est Deum; AUT UNUM SUSTINEBIT, ET ALTERUM CONTEMNET; non dixit odio habet, sed contemnet, non ideo timet. Nullus enim tam demens est ut dicat, se Deum odio habere, sed Deus illum odit, qui præcepta illius contemnit, dicente propheta : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* Sicut enim ex uno fonte dulce et amarum, utrumque simul emanare non potest, ita nullus pariter duobus dominis, Deo scilicet et divitiis, servire potest. *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Mammon Syrum est, quod Latine divitiarum nuncupatur. Nemo potest Deo pariter, et divitiis servire, quia qui Deo toto corde servierit, servus divitiarum esse non poterit. Omne quodcumque plus diligit homo, hoc est avarus, aurum Deum habet, et vorantium Deus venter est. *Quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt.* Et quid dicam? quodcumque amplius diligit homo quam Deum, utique illi est Deus, et ideo nemo potest Deo servire, et mammonæ; quia qui avaritiæ studuerit, Deo servire non poterit : *ubi enim est*

A *thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.*

IDEO DICO VOBIS NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ QUID MANDUCETIS. Cum cibus plus pertineat ad corpus, quam ad animam, quare dicit : *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis?* sed animam hoc in loco pro præsentī vitæ nosse debemus; sicut et in multis Scripturæ locis, ut est illud David : *Viri isti animas suas posuerunt in manibus suis; et anima mea in manibus meis semper.* Paulus quoque apostolus : *Nec facio animam meam pretiosiore[m] quam me.* Sicut et hic cum dicit : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis;* ac si dicat : Vitæ vestræ qualiter vivere possitis. Sed queritur quare dicat : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis,* cum Paulus dicat : *Sollicitudine non pigri.* Sed ibi sollicitudo spiritualis intelligenda est, in qua pigri esse non debemus, quia ea quæ spiritus sunt, cum aviditate querere debemus. Ad exteriorem pertinens hominem, labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda. De qua Dominus Judæis, cum eos videret in terrena cupiditate laborare, dixit : *Operamini non cibum, qui perit; sed qui permanet in vitam æternam.* Et ideo quidem opus exercendum est, sicut Paulus apostolus dixit : *Qui non vult operari, nec manducet.* Et alibi : *Operantes cum silentio manducetis.* Et hoc est quod ait : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis;* ac si dicat : Qui majora dedit; utique et minora præstabit; quia, qui animam et corpus fecit, dabit et subsidium. **NUNNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA? ET CORPUS PLUS QUAM VESTIMENTUM?** Anima plus est quam esca, quia semper manebit; esca vero peribit. Et corpus plus quam vestimentum est, quia quamvis in cinerem redigatur, tamen instar prioris reformabitur. Scriptum est enim : *Velut amicum mutabis eos, et mutabuntur;* vestimentum vero ad nihilum redigatur

RESPICITE VOLATILIA CÆLI QUONIAM NON SERUNT,

NEQUE CONGREGANT IN HORREA, ET PATER VESTER CŒLESTIS PASCIT ILLA. Dederat comparationem de maiore ad minorem; de anima ad corpus, et de minore ad maiorem, de esca ad animam; nunc iterum de minore ad maiorem dat comparationem; de volucris ad hominem eum dicit: *Respicite volatilia cæli. Quidam volatilia cæli angelos intelligere voluit, propter illud: Volavit, inquit propheta, ad me unus de seraphin, qui non laborant.* Ideo quidem visione Dei perficiuntur, dicente Petro apostolo: *In quem desiderant angeli prospicere.* Sed nequaquam ita intelligendum est, ut homo malus sit apud Deum quam angeli. Sed melius est ut intelligamus volatilia cæli, aves quæ per hanc seriem discurrunt, unde et aves cœli vocantur: non laborant neque metant, sed vestro, et ungueibus pascentur. Si inquit volatilia cæli, quorum anima cum corpore moritur, Deus sic pascit, quanto magis vos qui ad imaginem Dei facti estis istis? Ratio enim hæc non ad numerositatem; sed ad comparationem intelligenda est. Si ad numerum intelligas, plures sunt volatilia cæli quam homines; sed ad quantitatem, et comparationem est intelligendum quod dicit: *NONNE VOS MAGIS FLORES ESTIS VILIS? Id est meliores et chariores estis, et plus valetis; ita enim si terra fuerit anima, corpus interibit. Homo moritur corpore, anima ad cœlestia tendit. Deus enim omnipotens non homines propter aves, sed aves propter homines fecit, et propter homines venit in mundum, non propter aves, quos et caro pretio emittit, sicut scriptum est: Empli enim estis pretio magno. QUIS AUTEM VESTRUM COGITANS POTEST ADICERE AD STATURAM SUAM CUBITUM UNUM? Nullus enim ad staturam suam cubitum unum adjicere valet; imo nec unum capillum capitis alium facere aut nigrum. Danda erat comparatio de vestimento ad corpus, sicut et de anima data erat. Quod dicit istiusmodi est: illi relinquitur curam qui fecit staturam; qui enim corpus qua voluit mensura constituit, scilicet quam longum, quam breve esset, utique quod minus est dabit, scilicet indumentum et tegumentum. Qui enim maiora contulit, nec non utriusque et minora præstabit.*

CONSIDERATE LILIA AGRI QUOMODO CRESCUNT, NON LABORANT, NEQUE NENT. Hec loco non specialiter liliam, sed omnes herbas intelligamus, quæ hieme arefactæ videntur, æstate diversis floribus adornantur. Agrum mundum istum intelligamus; de quo Dominus in Evangelio: *Ager enim est mundus.* Non laborant in filando, nec in texendo, nec telam ordiendo, sed Dei providentia crescunt. DICO AUTEM VOBIS, QUONIAM NEC SALOMON IN OMNI GLORIA SUA COOPERTUS EST SICUT UNUM EX ISTIS. Quid est quod, tot regibus prætermisissis, qui ante Salomonem, vel post eum fuerunt, omnibus ipsum prætulit? nempe propter sapientiam, vel divitias, eo quod omnibus sapientior, vel ditior fuerit, dicente sibi Deo: *Quia non petisti tibi divitias auri et argenti, nec dies multos, neque animas inimicorum tuorum; sed sapientiam ad discernendum bonum et malum, ecce dedi tibi sapientiam ad discernendum bonum et malum, ecce dedi tibi sapientiam ut sis sapiens super omnes qui fuerunt ante te.*

Instipet, et quod non petisti, dabo tibi, divitias sæculi, auri et argenti. Sed in omni multitudine divitiarum, et varietate vestium non est coopertus, sicut unam ex istis, subauditur liliis agri. Non enim sericum, nec regam purpura, nec pictura textricum potest floribus comparari. Quid enim ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? violæ vero purpura, nullo superari merito, oculorum magis quam sermonum iudicium est. Fecit enim Salomon vasa aurea in domo Domini, velut ad dignitatem regiam. Sed et *serculum fecit Solomon de lignis Sethim, columnasque fecit argenteas, ascensum purpureum, reclinatorium aureum medio claritate constravit propter filias Jerusalem.* Forculum enim sanctam significat Ecclesiam, columnæ vero sanctos doctores, sicut de quibusdam eorum dictum est: *Jacobus et Cephas, et Johannes, qui videbantur columnæ esse.* Ascensus purpureus sanctos significat confessores, reclinatorium aureum, divinam sapientiam. De qua alibi: *Thesaurus desiderabilis, requiescit more sapientis.* Filie Jerusalem significant animas sanctas. Quamvis enim sic decoratus fuisset Salomon, tamen nunquam potuit sic candidum habere vestimentum ut est lilium, nec purpureum sicut viola, nec coccineum sicut rosa. Spiritualmente per liliam significatur virginitas, per violas confessores, per rosas martyres. Salomon namque virginitatem non habuit, sed etiam cor ejus depravatum est per mulieres.

SI AUTEM FENUM AGRI QUOD HODIE EST, ET CRAS IN CLIBANUM MITTITUR, DEUS SIC VESTIT. Hic aperte datur intelligi quia superius omne genus herbarum comprehendere valuit cum dicit: *Si autem fenum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittitur.* Hodie pro præsentem tempore posuit, cras pro futuro; ut est illud Jacob: *CRAS EXAUDIET ME JUSTITIA MEA.* Et Samuel dixit ad Saul: *Cras tu, et filii tui, mecum eritis.* QUANTO MAGIS VOS MINIMÆ FIDEI? Reprehenditur fides apostolorum, vel Judæorum, qui modicam habent fidem. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE DICENTES: Quid MANDUCABIMUS, AUT Quid BIBEMUS, AUT QUO OPERIEMUR? De esca, et vestimento superius sollicitudinem tulerat, de potu reticuerat. Recapitulando subdit: *Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus aut quid bibemus? aut quo operiemur? subauditur exquisitas epulas; aut quid bibemus, quot genera potionum; aut quo operiemur, vestimenta scilicet pretiosa.* HÆC OMNIA GENTES INQUIRUNT. Hæc, quæ superius dicta sunt, scilicet manducare, bibere, vestimenta pretiosa indui, omnia ista, et his similia, gentes quæsierunt, quæ erant sicut *equus et mulus, quibus non est intellectus, ignorantibus Dominum.* SCIT ENIM PATER VESTER COELESTIS, QUIA IIS OMNIBUS INDIGETIS. Nonnulli fuerunt qui dicerent: Si Deus omne quod nobis necessarium est scit, quid indigemus ei petere? scit enim ille omnia; atamen petendus est et rogandus. Dicit enim ipse: *Petite et accipietis, quærite et invenietis.* Laboribus etiam manuum nostrarum vivere debemus; quia primo homini dictum est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* QUÆRITE AUTEM PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM

EJUS, ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS. Regnum Dei multis modis accipitur, sed hic aut Filii Dei, aut Scriptura sacra intelligitur regnum Dei, quod utrumque quærere debemus. Filii Dei, sicut dicit propheta: *Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper.* Vel Scriptura sacra, quam legendo et perscrutando, invenire possumus, qualiter justitiam et præcepta ejus custodiamus, vel qualiter ab ipso

A remunerari mereamur. *Et omnia hæc adjicientur vobis; scilicet superius dicta adjicientur vobis.* Non dabantur dixit, sed adjicientur; quia quidquid in præsentem accipimus, vile est ad comparationem supernorum præmiorum; et ideo prius illa quæ majora sunt petenda sunt, scilicet regnum Dei, et justitia ejus, ut ista quæ necessaria sunt corpori adjiciantur, insuper et majora dentur.

II.

Lectio sancti Evangelii secundum Joannem (1, 29): *In illo tempore vidit Joannes Jesum a Nazareth venientem ad se, et dicit ei: Ecce Agnus Dei, etc.*

IIOMILIA • LUCULENTII.

Recte beatus Joannes agnum appellat Jesum Dei Filium; agnus enim quia innocens. Iste est agnus de quo multo ante dixerat Isaias: *Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperuit os suum.* De quo agno Joannes in Apocalypsi: *Agnus qui occisus est a vobis a constitutione mundi;* quia agnus occisus est in Abel, offertus [Ita Cod.] in Isaac, immolatus in Ægypto; quia ipse in mundum veniens adimplevit in veritate quidquid ante de eo per figuras dictum vel gestum fuerat, cum vesperscente mundo pro nobis in ara crucis est immolatus, Apostolo dicente: *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Ecce AGNUS DEI. Ecce particula adverbium est ostendentis: quia enim beatus Joannes oculo videbat, digito ostendebat, recte dicebat: *Ecce Agnus Dei.* Dicti sunt et apostoli agni, Domino dicente: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.* Bene agni, quia innocentes, quia simplices; veri enim agni instar [Cod., vero agno inserat], de quo superius diximus. Agnus erat et Joannes, quia et ipse innocens quantum Christus. Omnes enim cum peccato nascimur, dicente propheta: *In iniquitatibus conceptus sum.* Solus ille sine peccato venit, solus macula peccati caruit. Venit enim in similitudine carnis peccati, tamen sine peccato. *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Carnem assumpsit de Adam, peccatum non assumpsit. Et ideo quia non assumpsit de nostra massa peccatum, ipse est qui tollit peccatum nostrum. Sed dicit aliquis, quid nobis prodest ille Agnus Dei? *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Tulit peccatum mundi, quia signa et miracula faciens, cæcos illuminavit, mortuos suscitavit. Insuper cui volebat potentialiter dicebat: *Dimittuntur tibi peccata tua.* Tulit etiam peccata mundi, cum pendens in cruce, aperto latere emanavit sanguis et aqua. Hinc de eo Petrus dicit: *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.* Tollit quotidie peccata mundi per participationem corporis et sanguinis sui. Ferunt enim quia sicut stipulam consumit ignis, sic minora peccata per participationem corporis et sanguinis ejus. Ipse enim dicit: *Nisi manducaveritis*

B *carnem Filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.* Et iterum: *Qui manducant carnem meam, et bibunt sanguinem meum, in me manent, et ego in eo.*

Sed quæri potest cur Dei Filius ad baptismum venire voluit, cum non haberet peccatum, quod illi necesse fuisset expiare? Certe quia futuri erant in Ecclesia catechumeni excellentiores genere, qui dedignantur venire ad baptismum, dicentes apud semetipsos: Hoc sum accepturus quod habet ille? ego melior sum illo et illo fidele; ut horum superbiam frangeret, venire dignatus est ad baptismum servi, quasi alloquens superbientem dicat: Quid te extollis? quid te extendis? quanta potestate est gratia tua? quanta excellentia? Nunquid major potes esse quam me [Ita Cod.]? Si ego veni ad baptismum servi, ut dedignaris venire ad baptismum Domini? Ve! certe baptizari voluit, ut omnibus aquis sanctificationem daret et purificationem. Sive etiam ut Veteri Testamento finem daret, et Novum inchoaret. Ipse enim tandiu sub lege fuit, quandiu baptizatus legi Veteris Testamenti finem, et gratiæ sancti Evangelii initium daret. Baptizari voluit, ut omnem humilitatem doceret. Unde, sicut alii dicunt evangelistæ, cum veniret ad Joannem ut baptizaretur ab eo, ait illi Joannes: *Tu ad me venis baptizari? ego a te debeo baptizari.* Et Dominus ei: *Sine modo impleatur omnis justitia.* Quid est impleatur omnis justitia, nisi impleatur omnis humilitas? Ac si dicat: *Mori veni, baptizari non veni.* Mori habeo pro hominibus, baptizari non habeo pro hominibus. Et certe suscipere debuit baptismum a bono servo, qui passionem suscepit a malis servis. HIC EST DE QUO DIXIT: *POST ME VENIT VIR, QUI ANTE ME FACTUS EST.* Ubi hoc dixerat Joannes de Domino? ubi interrogatus a sacerdotibus et levitis negavit se esse Christum, Eliam, atque prophetam. Adhuc illis percunctantibus: *Quid ergo baptizas? si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta;* respondit et ait: *Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.* Hoc ipsum recapitulat dicens: *Post me venit vir qui ante me factus est.* Virum recte

• Ita Codd.: modo commentum; modo homilia; modo expositio.

appellat, de ipso enim propheta dicit : *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Post me venit, qui postmodum natus est. Præcessit enim beatus Joannes Dei Filium in conceptione, in nativitate, in passione. *Qui ante me factus est, id est prælatus est mihi, QUIA PRIOR ME ERAT : prior me erat quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat apud Deum, et Deus erat verbum.* Prior Joanni, prior et Mariæ, ipse enim fecit Mariam, et ipse natus est per Mariam. Prior etenim et omni creaturæ, sicut ipse dicit in Sapia : *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Et : *Ante luciferum genui te.* ET EGO NESCIEBAM EUM ; SED UT MANIFESTETUR IN ISRAEL , PROPTEREA VENI EGO IN MUNDUM , IN AQUA BAPTIZANS. Ut manifestaretur in Israel dicit, id est ipsi populo Israel. Propterea missus est Joannes in aqua baptizans, ut manifestaret Dei Filium populo Israel, quia occultus veniebat, ut vix a paucis vel a nullo cognosci potuisset. Unde ipse Joannes alibi ait : *Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stat quem vos nescitis.* Aqua tantummodo baptizabat, peccata dimittere non poterat, sicut et modo sacerdotes in Ecclesia faciunt. Corpora tingunt aqua, cæterum [Cod., cætera] peccata nullus dimittere potest, nisi solus Deus.

ET TESTIMONIUM PERHIBUIT JOANNES, QUIA VIDI SPIRITUM DESCENDENTEM. Alius evangelista dicit, quia baptizatus Dominus confestim ascendit ab aqua, et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum quasi columbam descendantem, et mansit super eum. Aperiantur cæli baptizato Domino, et descendit Spiritus sanctus super eum, ut nobis daretur intelligi quia omnis homo antequam veniat, ad baptismum aditum regni cælestis clausum habet propter originale peccatum, sed in baptismo egreditur spiritus malus, et incipit habitare Spiritus sanctus, dicente Apostolo : *Scitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus sanctus habitat in vobis.* Habes hoc in loco totam Trinitatem comprehensam. Pater auditur in voce, Filius in nomine, Spiritus sanctus demonstratur in columba. Sed quid est Spiritus sanctus, non jam alterius avis similitudine demonstrari voluit, nisi a columba. Certe quia columba simplex est animal, atque a malitiæ facie alienum. Ut ostendat quia nullus nisi simplex fuerit effectus, Spiritum sanctum accipere potest. Quidam enim in corvi specie Spiritum sanctum accipere voluerunt, sicut fuit Simon magus, qui sanctis apostolis pecuniam obtulit dicens : *Date mihi hanc potestatem, ut cuique manus imposuero, accipiat Spiritum sanctum.* Emere volebat, quod charius vendicaret, et ideo audivit a Petro : *Pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti donum Dei pecuniis possideri. Non erit tibi pars, neque sors in sermone isto.* Ergo qui Spiritum sanctum accipere desiderat, in columba, id est in simplicitate, illum quærere debet. Propter illud quod scriptum est : *In simplicitate cordis*

A quærite illum. Et Dominus dicit discipulis : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.*

ET EGO NESCIEBAM EUM. Quid est quod dicit nesciebam eum? cum jam tot et tanta testimonia perhibuerat; jam enim digito ostenderat eum, jam dixerat ecce Agnus Dei. Si enim nesciebat eum, quomodo ad se venienti ut baptizaretur dicebat : *Tu ad me venis? ego a te debeo baptizari.* Sed intelligendum est quia aliquid in eo non noverat, et aliquid noverat. Noverat Dominum, noverat Dei Filium, sed nondum noverat potestatem baptizandi sibi Dominum retenturum, et in neminem servorum translaturum. Hoc noverat et hoc didicit per columbam. Si enim daret alicui potestatem, forsitan alicui eligerent sibi sanctiores viros a quibus baptizarentur. Sed sive bonus, sive malus baptizet in ministerio in potestate; hic enim qui baptizat, sive adulter, sive castus, sive ebriosus baptizet, hic est qui baptizat. Sive columba, sive milvus baptizet, hic est qui baptizat. Petrus baptizet, Paulus baptizet, Judas baptizet, hic est qui baptizat, qui peccata dimittit, qui Spiritum sanctum tribuit, qui discipulis suis dicit : *Joannes baptizavit aqua, vos autem baptizemini Spiritu sancto.* Hoc nesciebat de Domino beatus Joannes, et hoc didicit per columbam. SED QUI ME MISIT BAPTIZARE IN AQUA, IPSE MIHI DIXIT : SUPER QUEM VIDERIS SPIRITUM DESCENDENTEM ET MANENTEM SUPER EUM, HIC EST QUI BAPTIZAT IN SPIRITU SANCTO ET IGNE. Et testimonium perhibuit Joannes dicens : QUIA HIC EST FILIUS DEI. Vidit beatus Joannes cælos apertos super Dominum, vidit Spiritum sanctum descendantem in columba. Audivit vocem Patris dicentem : *Hic est Filius meus dilectus.* Et ideo dicebat : EGO VIDI, ET TESTIMONIUM PERHIBUIT, quia hic est Filius Dei. Sed notandum est, quod dicit : *Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum.* Sic enim descendit Spiritus sanctus super Dominum baptizatum, ut nunquam ab eo discederet. Nullum enim fecit peccatum, pro quo ab eo discedere debuisset. Sed non diceret manentem super eum, nisi a sanctis aliquoties discederet, aut per malas cogitationes, aut per mala opera. Scriptum est enim : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.* Et iterum : *Perversæ enim cogitationes separant a Deo; non est enim homo super terram qui faciat bonum, et non peccet.* Sicut apostolus dicit : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Et iterum : *In multis offendimus omnes.* Cæterum super Dominum baptizatum venit, ut ab eo nunquam discederet. Et ideo in solo Filio sibi complacuit Pater, sicut dicit : *Tu es Filius meus dilectus, in te complacuit.* Et propheta : *Juravit Dominus ei non poenitebit eum.* De mortalibus vero scriptum est Dominum dixisse : poenitet enim me fecisse hominem super terram.

III.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos (xii, 1): *Fratres obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora hostiam viventem, sanctam, Deo placentem. rationabile obsequium vestrum.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Dixerat Paulus apostolus superior, qualiter omnis A observatio mandatorum Dei transisset de Judæis ad gentes. Jam nunc omnes, scilicet gentes, et eos qui de circumcissione ad fidem venerant, hortatur ut fidem quam acciperant inconcussam servarent. Imo vero sicut ante consueverant bestias mortuorum animalium, sic jam inciperent se ipsos hostiam vivam offerre Deo, dicens: *OBSECRO VOS PER MISERICORDIAM DEI.* Inter rogare et obsecrare hoc interest, quia rogamus de minimis, obsecramus pro maximis. Sed obsecrabat Apostolus Romanos, id est, obviæ rogabat, dicens: *Obsecro vos per misericordiam Dei.* Ac si diceret: *Per illius misericordiam vos obsecro, qui vos vocavit de tenebris in admirabile lumen suum, et per illam misericordiam vos obsecro, qua reconciliati estis Deo, non per philosophiam, nec per aliquam mundanam sapientiam, non per potentiam, non per suavia verba, sed per Dei misericordiam vos obsecro qua regenerati estis in fonte baptismi.* Quid vero eos obsecrat, aperit cum subiungit: *ET EXHIBEATIS CORPORA VESTRA HOSTIAM VIVENTEM.* Mos fuit illis Israel, et lex præcipiebat, ut offerrent sacrificium Deo, vitulos, arietes, et hircos, agnos, turtes, seu columbas, et cætera quæ in lege præcipiebantur. Sed quod illi carnaliter faciebant in peccatis, nobis in corporibus nostris specialiter convenit. Etenim corpore nostra, et hostia sunt et viva. Hostia scilicet, quia mortificatur caro; viva, quia vivificatur spiritus secundum ejusdem apostoli præceptum dicentis: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram.* Vel quia in bonis inhabitat ille qui dicit: *Ego sum via, veritas, et vita.* Et de quo Apostolus: *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris:* exterius namque offerrebant Deo hostias pecudum mortuas, sed hunc jam hostiam vivam offerimus nosmetipsos, quando vitia et peccata in nos mortificamus, et virtutes nutriamus; impletes illud quod idem Apostolus ait: *Ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore.* Vas in sanctificatione et honore possidemus, quando in nobis vitia impleamus, et per bona opera sancti efficiamur, Domino dicente: *Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vestrus.* Et Psalmista: *Cor contritum et humilissimum Deum non spernit.* Multi videntur vivere, sed mortui sunt. Sicut de vidua scribit Paulus: *Vidua in deliciis vivens, mortua est.* Et Psalmista de talibus: *Descendant in infernum viventes.* Hi tales non offerunt semetipsos vivam hostiam Deo, sanctam, Deo placentem. Cum dixit sanctam, subiecit: *Deo placentem;* quia multi videntur hominibus sancti, sed ante Deum reprobi sunt; de quibus scriptum est: *Sunt viæ quæ videntur homi-*

nius rectæ, quarum finis usque ad profundum inferni demergitur; et ideo necesse est ut unusquisque de bono quod agit non hominibus, sed Deo placere studeat, ne dicatur ei: *Recepisti mercedem tuam.* Quod qui fecerit, hostia Deo placita effici poterit.

RATIONABILE OBSEQUIUM VESTRUM. Ad hoc pertinet quia supra dictum est quod offerebant vitulos, arietes, et horum similia. Quod illi faciebant carnaliter, nos modo spiritualiter; quod illi in figura, nos in veritate facere debemus. Quia sicut Apostolus dicit: *Omnia in figura continebantur.* Et ideo rationabile obsequium nos præcipit exhibere Apostolus dicens: *Rationabile obsequium vestrum.* Inter rationale et rationabile hanc distantiam dicunt esse doctores, ut rationale pertineat ad rationem et opera bona; rationabile vero ad discretionem. Et bene dicit *rationabile obsequium vestrum,* quia illud quondam obsequium vestrum non erat rationabile. Stultum est enim ut vivo Deo et invisibili mortua cadavera offerantur. Sicut enim mortuum vivo obsequium non præstat, ita nullus immortalis et incorporeo Deo vitulos seu arietes digne potest offerre. Et **NOLITE CONFORMARI HUIUS SÆCULO, SED REFORMAMINI IN NOVITATE SENSUS VESTRI.** Sæculum non ambitus cæli et terræ, quem solem, lunam, stellas, arbores appellant, quibus nullus se conformare potest, sed amatores sæculi dicuntur. *Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.* Cul sæculi, id est amatoribus sæculi, nullus se conformare debet, quia scriptum est: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Sic quicumque se stulto conjunxerit, communicaverit operibus ejus. *Cum sancto sanctus eris;* quod ille facit qui opera carnis a se repellit, et fructus spiritus operatur. Qui vero fornicationum impudicitia et immunditia servit, conformat se huic sæculo, hoc est amatoribus sæculi. Sed nos potius reformari debemus, non exterius, sed interius, sicut dicit: *In novitate sensus vestri,* quando deponentes veterem hominem induimus novum. De quo idem Apostolus: *Si exterior homo noster corrumpitur, is tamen qui intus est renovatur de die in diem.* Et alibi: *Renovamini spiritu mentis vestrae.* Tunc reformamur in novitate sensus nostri, quando mundamus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus. Quod qui fecerit, dicitur illi a Deo: *Tota pulchra es amica, et macula ulla non est in te.*

UT PROMETIS QUÆ SINT VOLUNTAS DEI BONA ET BENEFICENS ET PERFECTA. Voluntas Dei quæ sit, qualis approbare potest, nisi fuerit reformatus in mente, et a voluntate vitæ mundatus. Sicut enim pappus boni cibi, utrum salsum an insalsum sit, dulce an ama-

rum, calidum an frigidum, ita tribus qualitibus probatur voluntas Dei. Aut enim in cogitatione, locutione, et opere approbatur, aut reprobatur; quia bona est voluntas Dei in cogitatione, beneplacita in locutione, perfecta in operatione. In multis videtur voluntas Dei bona, et beneplacita et perfecta, sed non est bona: qui demoliuntur facies suas, qui eleemosynam, orationem, et omnia quæ faciunt, non propter Dominum, sed propter favores hominum faciunt. Quod Apostolus faciebat qui dicebat: *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem.* Sed in illis est voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta, quodcumque faciunt. Sicut enim, verbi gratia dicam, granum tritici cadens in terram, surgit in herba, elevatur in calamo, acuitur in spica, sic voluntas Dei, ut dixi. Voluntas Dei bona in cogitatione, beneplacita est in locutione, perfecta in operatione. Hinc enim scriptum est: *Corde enim creditur ad justitiam, ore confitetur ad salutem.* Aliter: voluntas Dei bona est in conjugatis, beneplacita in continentibus, perfecta in virginibus; vel bona in spe, bona pleniter in fide, perfecta in charitate. Et ideo admonet apostolus Paulus, ut in omni actu nostro, sive cogitandi, sive loquendi, sive aliquid faciendi, illud semper tota intentione queramus, quid Deo placitum sit.

DICO ENIM PER GRATIAM, QUÆ DATA EST MIHI OMNIBUS QUI SUNT INTER VOS, NON PLUS SAPERE QUAM OPORRET SAPERE. More solito Apostolus per gratiam sibi datam loquitur, non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, non per philosophiam, nec inanem jactantiam, sed per gratiam sibi datam loquitur. Est enim multa differentia per gratiam loquentis et per humanam jactantiam. Multi enim eluculento sermone et composito loquuntur rhetorice, sed auditores suos non edificat; neminem enim ad compunctionem possunt incitare, quia quod verbis dicunt, operibus destruunt. Hi tales non loquuntur per gratiam, quæ data est Paulo. Et e regione sunt alii, qui non magna eloquentia, sed simpliciter tantum et incompolite loquuntur, attamen auditores suos et multos infidelium converterunt potius bonum operando. Et hoc est loqui per gratiam, quæ data est Paulo. *Omnibus qui sunt inter vos, scilicet presbyteris, diaconibus, et omnibus qui sunt in ecclesia.* Sed quid est quod dicit, *non plus sapere quam oportet sapere?* cum nullus pleniter omnia possit scire, quia *nec oculus vidit, nec auris audivit, quanta et qualia præparavit Deus diligentibus se.* Et iterum: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus.* Et hic dicit: omnes schismatici, omnes superbi, qui male de Deo sentiant; omnes, qui ea docent quæ nec Dominus nec apostoli docuerunt, hi omnes plus sapiunt quam oportet sapere. Potest in adversos superbos Romanos, qui se extollebant adversus olivam, quibus idem dicit: *Noli gloriari adversus ramos; quod si gloriaris, non tu radicem portans, sed radix te.* Dicit ergo: *Fracti sunt*

A rami, ut ego inserar. Bona propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. Noli altum [Cod., autem] sapere, sed time. SED SAPERE AD SOBRIETATEM. Sobrietas, ut a majoribus traditur, una est ex quatuor virtutibus principalibus, quæ sunt prudentia, fortitudo, temperantia, atque justitia. Temperantia ipsa est et sobrietas, quæ non solum exterius, propter illud: *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, sed interior habenda est.* Ergo sapere ad sobrietatem, temperate sapere. Unde et idem dicit: *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Et aliâ Scripturâ: *Altiora te ne quaeraris, et fortiora te non scrutatus fueris.*

ET UNICUIQUE SICUT DEUS DIVISIT MENSURAM FIDEI. Subauditur, ita sapiat. Et recte dicit, *mensura fidei*, quia quanto quis fidem habet, tantum accipit donum sancti Spiritus. Non quantum vult quis accipere, nec unus omnia, sed inter omnes: *Alii enim per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum. Dividens singulis prout vult.* Et iterum: *Unicuique datur in manifestatione spiritus ad utilitatem, juxta propriam scilicet capacitatem, quantum humana fragilitas capere potest.* Huic similis est: *Haec dantes donationes secundum gratiam quæ data est vobis, differentes.* SICUT ENIM IN UNO CORPORE MULTA MEMBRA HABEMUS, OMNIA AUTEM MEMBRA NON EUNDEM ACTUM HABENT, ITA MULTI UNUM CORPUS SUMUS IN CHRISTO. Physice loquitur apostolus Paulus, disputans de membris hominum. Quis enim dubitare potest quod multa sunt membra in corpore, sed non unum actum habent? Quia nec manus loquitur, nec os operatur, nec audiunt nares, nec odorantur aures; sed oculi vident, aures audiunt, os loquitur, nares odorantur, manus operantur, pedes discurrunt; tamen unum est corpus, et omnia membra se indigent. *Non enim possunt manus dicere auribus: Non estis mihi necessariae [Cod., necessarii]; nec aures manibus: Opera vestra non indigemus.* Sed si quid patitur unum membrum, compatuntur omnia membra, dicitur Apostolo: *Vos estis corpus Christi, et membra de membris vestris.* Sed neque omnia membra eundem actum habent, quia alius est in Ecclesia oculus videndo; alius os qui recte prædicat; alius manus bonum operando, tamen non potest alius alio [Ita Cod.] dicere: *Non te indigeo, quia omnes nos indigemus; sicut prædicator quilibet non potest dicere subjectis: Non vos indigeo, quia necesse habet sumptus accipere ut valeat implere officium sibi commissum.* Dicit enim apostolus Paulus: *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* SINGULI AUTEM ALTER ALTERIUS MEMBRA, id est, ego tibi sum oculus, ille mihi pes, tu mihi manus: sic invicem onera nostra portamus, unum corpus sumus, et alter alterius membra, implentes illud: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Et hoc in Christo Jesu, quia in ipso nobis, et per ipsum omnis tolerantia datur, et dilectio, ut alterutrum sufferre possimus.

IV.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos (xii, 6) : *Fratres, habentes donationem secundum gratiam, quæ data est vobis, differentes.*

COMMENTUM LUCULENTH.

Donum non ex nostro, sed ex donantis pendet arbitrio. Sed donationes quæ donantur, quas in sequentibus Apostolus enumeratus est, superius pertinent ubi dixerat : *In uno corpore multa membra habemus* ; et recte donationes vocantur, quia desuper dantur : *Omne enim datum optimum et omne donum perfectum de sursum est.* Et illud Pauli : *Quid enim habes quod non accepisti, et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Et recte dicit : **SECUNDUM GRATIAM QUÆ DATA EST VOBIS, DIFFERENTES** ; quia quantum gratia sancti Spiritus tribuit, tantum quis accipit, sicut superius dixerat : *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.* Non enim quilibet hoc aut illud quod vult accipit, sed gratia sancti Spiritus illi largiri dignatur. Et bene differentes, quia differt una donatio ab alia. Ego enim habeo quod alius non habet, et tu habes quod ego careo, et ille alius habet quod nec ego nec tu habemus. Sic differt una ab alia donatione. *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ.* Nullus omnia habet nisi ipse solus, super quem septiformis Spiritus requievit, cui non ad mensuram dat Deus Spiritum. Cæterum fideles inter omnes habent omnia.

SIVE PROPHETIA SECUNDUM RATIONEM FIDEI. Jam incipit enumerare donationes quæ sint, primo loco ponens prophetiam. Prophetia dicitur quæ non in præsentem videtur, sed in futuro protendit. Et bene dixit, *secundum rationem fidei*, quia fides illam promeruit. Nam lex vel prophetia secundum fidem datur, quia quantum quis habet fidem, tantum accipit a Domino, Christo dicente : *Sicut credidisti, fiat tibi.* Et : *Si bene habueritis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti : Tollere et mittere in mari, obediret vobis.* Et in Veteri Testamento legimus quosdam per fidem Deo placuisse ; sicut Abraham, de quo scriptum est : *Credidit Abraham Deo, et putatum est illi ad justitiam.* Sed magis in Novo. **SIVE MINISTERIUM [Cod., mysterium] ; IN MINISTRANDO.** De ministris Ecclesiæ dicit, scilicet diaconibus, subdiaconibus, et cæteris ordinibus, quæ qui accipit, fideliter et sollicitè exercere debet, propter illud : *Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam?* Et si quis ministrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus. **SIVE QUI DOCET IN DOCTRINA.** De doctoribus Ecclesiæ dicit, qui ministerium prædicationis acceperunt fideles servi, et non abscondunt quod acceperunt. Scriptum est enim : *Sapientia abscondita, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Et Daniel dicit : *Docti fulgebunt ut splendor firmamenti ; et qui ad justitiam erudiunt plurimos, sicut stellæ in perpe-*

tuas æternitates. **QUI EXHORTATUR IN EXHORTANDO.** Inter docere et exhortari hoc interest : major est qui docet quam qui exhortatur ; docere non potest nisi sit doctus, quia qui non fuerit discipulus veritatis, erit magister erroris. Exhortari vero omnes possumus dante Deo, qui bonum operatur, et cæteros ad peragendum hortatur. Hinc Apostolus dicit ad Titum : *Hæc loquere et exhortare.* Et Dominus in Evangelio : *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.*

QUI TRIBUT IN SIMPLICITATE. De eleemosynariis dicit, qui egentibus necessaria præbent. Propter illud : *Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despereris.* Quod qui facit, cum simplicitate debet facere, non cum irrugata facie. *Hilarem enim datorem diligit Deus* ; et si hilarem diligit, tristem sine dubio odit. Et alibi : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Vel cum simplicitate facit, ne laudem captetur ab hominibus. Et propter illud : *Cum facis elemosynam, nesciat sinistra tua.* **QUI PRÆEST IN SOLICITUDINE.** De his dicit, qui præsumunt in Ecclesia, qui locum magisterii accipiunt, admonet ut solliciti sint supra gregem sibi commissum, ne aliquis propter ejus inertiam pereat, et dicatur ei : *Sanguinem ejus de manu tua requiram.* Quos idem admonet dicens : *Attendite vobis et universo gregi.* Et iterum : *Pascite qui in vobis est gregem Dei.* **QUI MISERETUR, IN HILARITATE FACERE DEBET, JUXTA PRÆFATAM RATIONEM.** Vel qui nescienti litteras imbuunt, cum hilaritate facere debet, sicut dictum est : *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* **DILECTIO SINE SIMULATIONE.** Fingere reproborum est, qui timent ne puniantur ; diligere, filiorum, et ideo nulla finctio debet esse in Christiano. Multi videntur diligere foris, interius machinantur malum : quorum typum Joab tenuit, qui tenens manu sua mentum Amasæ, delixit gladium in ventrem ejus. De talibus scriptum est : *Simulator ore decipit amicum suum.* Et Psalmista : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Et iterum : *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum.* Sed viri Christiani dilectione, sicut dixi, non simulata debent esse, sed cum exhibitione operis, propter illud : *Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

ODIENTES MALUM, ADHÆRENTES BONO. *Odiat malum, id est diabolum, de quo Dominus dicit in Evangelio : Malus homo superseminavit zizaniam in medio tritici, et abiit, et venit malus, et rapuit. Adhærentes bono, id est Christo, dicentes cum Psal-*

mista : *Mihi autem adherere Deo bonum est. Aliter : A* odit malum, id est vitia et peccata. Adhærentes bono, virtutibus spiritualibus, quas enumerat Paulus dicens : *Fructus est spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia, et cætera his similia. Non enim sufficit odire malum, nisi e contrario adhæreatur bono. De quo Psalmista dicit : Declina a malo et fac bonum. Ante certe malum odire debemus hominem, scilicet non naturam ejus, sed vitium. Sicut ille faciebat qui dicebat : Iniquos odio habui. Adhærebo bono propter illud : Cum sancto sanctus eris. CHARITATE FRATERNITATIS INVICEM DILIGENTES. Ibi est enim vera fraternitas, ubi est vera charitas, et ideo invicem diligere debemus, dicente Domino : In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem. Sciendum est enim quia fratres B uterini in tantum se diligunt, ut unus pro alio morti se tradat. Et si illi tantum se diligunt, quanto magis spirituales se debent diligere ! Omnes enim redempti in Christo fratres sumus, Domino dicente : Omnes enim vos fratres estis. De qua fraternitate sanctus David dicit : *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum ! HONORE INVICEM PRÆVENIENTES, id est antevenientes. Omnes enim nos invicem diligere debemus et honore prævenire, propter illud : Cum vocatus fueris ad nuptias, non discumbas in proximo loco. Dicit et alibi idem : Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Non enim debes expectare ut quis te prius diligat, sed tu potius eum debes prævenire diligendo, quia si te alius prior diligat, jam non tam magnam habes mercedem. Si enim diligis eos qui te diligunt, quam mercedem habebis ? nonne ethnici hoc faciunt ?**

SOLLICITUDINE NON PIGRI. Superius dixerat, qui præest in sollicitudine; et hic, sollicitudine non pigri. Superius admonuerat, hic omnes hortatur. Sed quid est quod dicit : *Sollicitudine non pigri, cum Dominus dicat : Nolite solliciti esse ? Et ipse alibi : Nihil solliciti sitis. In his enim quæ Dei sunt, quæ animæ necessaria sunt, non pigri, non solliciti esse debemus, scilicet in jejuniis, in vigiliis, et oratione, et his similibus. Cæterum de transitoriis et caducis solliciti esse non debemus. SPIRITU FERVENTES; id est calentes, propter illud : Utinam frigidus esses aut calidus ! sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. In tepidis enim nauseatur Dominus, in frigidis injuriam patitur, in ferventibus inhabitat. Judas enim quia tepidus erat, evomuit eum Deus. Sicut enim succensæ ollæ non appropinquant muscæ, tepidæ vero superinsedunt (Ita cod.), sic qui ferventes sunt in illo igne, de quo Dominus dicit : Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ? illis appropinquare non audent maligni spiritus, tepidum vero illudunt. Et ideo in bono opere non tepidi, sed ferventes esse debemus. DOMINO SERVIENTES, id est ejus præceptis obedientes. SPE GAUDENTES. Spe gaudet qui non respicit ea quæ videt, sed futurum expectat gaudium. Spes enim quæ vi-*

detur, non est spes, sed quæ non videtur. In omnibus enim quæ patimur propter spem gaudere debemus, monente Jacob apostolo : *Omne gaudium extimate vos, fratres mei, cum in variis tentationibus incideritis. Spe gaudentes, IN TRIBULATIONE PATIENTES. De gaudio enim spei tolerat tribulationes, scilicet multo majora esse quæ pro illis promissa sunt præmia. Et ideo in omnibus tribulationibus gaudere debemus, propter illud : Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Et iterum : Si quid patimini propter justitiam, beati.*

ORATIONI INSTANTES. Necessaria est valde oratio, quia ut tribulatio possit tolerari, precibus est insistendum. Præstat enim vobis auxilium in adversis oratio assidua. Et ideo præcipit orationi insistere. Et Dominus in Evangelio : *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato. Et Petrus : Vigilate itaque orantes, omni tempore. NECESSITATIBUS SANCTORUM COMMUNICANTES. Dupliciter intelligi potest, scilicet ut sancti tribulantur, sic cum illis contribuilemur, propter illud : Si fuerimus socii passionum, simul et resurrectionis erimus. Et illud : Scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est, veræ fraternitati fieri. Vel certe ad fidem venientes, infideles eorum substantiam diripiabant, quos idem Apostolus laudat : Nam et vincli compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Hortabat^a cæteros Apostolus : Recordamini fratrum [Cod., fratribus] qui erant in Jerusalem. Sicut tunc, ita et nunc, necessitatibus sanctorum communicandum; hoc est in cibo, et potu, et vestimento, et in omnibus quæ indiget frater. Qui enim habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo ? HOSPITALITATEM SECTANTES. Magna virtus est hospitalitas. Per hanc quidam placuerunt Deo, angelis hospitio receptis : sicut Abraham vel Loth, qui propter hospitalitatem de Sodoma liberari meruerunt. Legimus enim quod non solum venientes suscipiebat, sed traherebat; unde et angelos in suo hospitio suscipere meruit. Hic datur intelligi, quia hospites non solum invitandi, verum etiam trahendi sunt. Inter suscipere hospitem et hospitalitatem sectari, multa distantia est. Multi hospites ad se venientes suscipiunt, sed non est hoc hospitalitatem sectari. Sed qui circumveniunt vicos et plateas, invitos trahentes hospites ad domum suam, isti sunt sectatores hospitalitatis. Habemus enim scriptum quod duo discipuli Domini eum ad hospitium cogentes, in fractione panis cognoscere meruerunt, quem per totum spatium itineris non cognoverant. Scriptum est enim : Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed et factores legis justificabuntur. Hinc Dominus in fine dicit : *Hospes sui, et suscepistis me.**

BENEDICITE PERSEQUENTIBUS VOS, BENEDICITE ET NOLITE MALEDICERE. Ipsum est quod et Dominus dicit : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Hoc enim et ipse prior fecit, quando in cruce pro cruci-*

^a Ita etiam Cicero pro Archia Class. AA, t. II, pag. 248.

agentibus se rogavit Patrem, dicens: *Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt.* Sicut et nos inimicis nostris bonum potius quam malum reddere debemus, propter illud quod monet Petrus: *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes.* Multi sunt qui non maledicunt, sed e regione benedicunt. Isti implent apostoli Pauli præceptum: **GAUDERE CUM GAUDENTIBUS, FLERE CUM FLENTIBUS.** Evidenter percunctandum est cum quibus gaudendum, cum quibus sit flendum. Non est gaudendum cum his qui gaudent in acquisitione rerum temporalium, in copia auri et argenti, et in venustate mulierum, in procreatione filiorum, qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis. Cum his talibus non est gaudendum, quia de his scriptum est: *Væ vobis qui ridetis nunc! quia lugebitis et fletitis.* Sed cum illis est gaudendum qui gaudent pro spe vitæ æternæ, quibus dicit Dominus: *Gaudete, quia vñmina vestra scripta sunt in cælo.* Vel cum eis qui in persecutionibus positi gaudent, tenentes apostoli Jacobi præceptum qui dicit: *Omne gaudium existimate vos, fratres mei, cum in variis tentationibus incideritis.* Talibus Dominus dicit: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum.* Flendum quoque non cum illis est qui dolent in amissione rerum, in morte parentum, sed cum illis flere debemus, qui propria peccata deplorant, conversi ad fidem, quod nequiter egerunt delentes, sicut ille faciebat qui dicebat: *Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* Cum his C

talibus flendum est, quia scriptum est: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum gaudii, convivii exultantis* [Cod., *cibi tantis*].

IPSUM INVICEM SENTIENTES. Hæc sententia in superficie obscurior videtur cæteris; attamen idipsum invicem sentire debemus, quod variare non licet, scilicet quod sentis de Patre, hoc de Filio, hoc de Spiritu sancto. Sicut habes in psalmo: *In pace in idipsum, obdormiam et requiescam.* Potest aliter intelligi, quod dicit idipsum, scilicet ut unanimes in voluntate simus, sicut de primitiva Ecclesia in Actibus apostolorum: *Erat illis cor unum et anima una. Ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Vel certe de tribulationibus intelligi potest in compatiendo cæteris, sicut supra: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus: si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: et si fuerimus socii passionis, simul et consolationis erimus.* **NON ALTA SAPIENTES, SED HUMILIA RESPICIENTES.** Quia *superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et alibi scriptum est: quia *radix omnium malorum est superbia.* Et Psalmista: *Alta a longe agnoscit,* id est superbiam. Et ideo juxta apostoli Petri præceptum, humiliari nos debemus in conspectu Dei. Dominus enim sic ait: *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et tremetem verba mea?* Et: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Superbia de angelis dæmones fecit, humilitas vero de hominibus angelos.

V.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos (xii, 16): *Fratres, nolite esse prudentes apud vosmetipsos*

COMMENTUM LUCULENTII.

Superiori capitulo dixerat: *Non alta sapientes,* id est superba. Subdit: **NOLITE ESSE PRUDENTES APUD VOSMETIPROS.** Duas novimus prudentias, Dei et diaboli, carnis et spiritus. De prudentia Dei idem ipse dicit: *Estote prudentes sicut serpentes.* De prudentia carnis idem apostolus dicit: *Prudentia carnis mors est;* et: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes!* Et notandum quia non dixit tantum, *nolite esse prudentes;* sed cum omni additamento, *apud vosmetipsos.* Apud semetipsum prudens est ille qui ulcisci se vult de inimico suo, qui maledicenti se remaledicit, percutientem se percutit. Illic talis apud semetipsum prudens est. Nos prudentiam animæ tenere debemus, ut possimus resistere malo; prudentiam carnis nequaquam, ut nos ulciscamur. **NULLI MALUM PRO MALO REDDENTES.** Nullus nostrum malum pro malo reddere debemus [debet], sed potius pro malo bonum: propter illud: *Orate pro persecutoribus et calumniatoribus vos.* Qui malum pro malo red-

dit, filius est Adæ; qui bonum pro bono, filius est hominis; qui malum pro bono, filius est diaboli: sicut Judæi quibus Dominus multa bona opera ostendit pro quibus occiderunt eum. Et ideo filii diaboli appellati sunt, Domino eis dicente: *Vos ex patre diaboli estis.* Qui vero reddidit bonum pro malo, filius est Dei, qui pro Judæis cruciagentibus oravit dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt.* **PROVIDENTES BONA NON TANTUM CORAM DEO, SED ETIAM CORAM OMNIBUS HOMINIBUS.** Id est facientes bona, ostendentes bonum, operantes bonum, non ut ab hominibus laudes captemini, propter illud: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis;* sed propter intentionem vitæ æternæ, vel ut cæteris bonum exemplum ostendamus, Domino dicente: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.* Et illud Apostoli: *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod de-*

De patre diaboli videndus est Photius in Amphithébanis.

tractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Dominum in die visitationis. Omnibus hominibus dicit, Judæis, Barbaris et Scythis, Græcis, Latinis, et omnibus omnino, bonum exemplum ostendere debemus; eorum Deo, et illi placeamus; eorum hominibus, ut nos imitentur.

SI FIERI POTEST, QUOD EX VOBIS EST, CUM OMNIBUS HOMINIBUS PACEM HABENTES. Quoniam in nobis est, cum omnibus hominibus pacem habere debemus, et dicere cum Psalmista: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Sed hæc humana fragilitas dicere solet: Quomodo pacem habere possum cum eo qui me persequitur, qui mihi res meas auferit? Audi eundem apostolum dicentem: Dilectio proximi malum non operatur. Cæterum, si quis paganus, si quis schismaticus, si quis hæreticus, de via veritatis deviare vult, pacem cum eis habere non possumus nec debemus. Sed melius est permittere scandalum nasci, quam ut veritas Christi relinquatur. Cæterum in illis tauram diligere, vitium odire debemus. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, id est ulciscentes. Nullus enim nostrum semetipsum defendere debet, propter illud: Si quis te percusserit in dextera maxilla, præbe ei et alteram. Et: Orate pro persecutoribus et calumniatoribus vos. Quibus etenim modis locum iræ dare debemus, scilicet aut non resistendo, aut certe fugiendo. Locum iræ dare debemus non resistendo, non remediando, non repugnando, non reluctando, juxta præfatum testimonium. Locum iræ dare debemus fugiendo, sicut et ipse Dominus fecit, qui fugiendo ex Ægypto declinare voluit. Et alibi cum lapidare eum vellent, abscondit se ab eis, quando, sicut dicit Evangelium, tulerunt lapides ut jacerent in eum, Jesus autem abscondit se et exiit de templo. Et de eo scriptum est quia cepit Jesus facere et docere. Melius est enim fugiendo locum dare, quam superbe manendo residere [pro resistere]. MIMI VINDICTAM, EGO RETRIBUAM, DICIT DOMINUS. Sic se dicit Dominus injuriam sanctorum vindicturam quasi suam. Et ideo nullus nostrum seipsum vindicare debet, quia habemus ultorem Deum qui nostras injurias quasi suas vindicaturus est. Qui per prophetam dicit: Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei. Et in Evangelio: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis, qui in me credunt, oportet ut suspendatur

a mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. Ergo illi ultio reservanda est, qui ita novit ulcisci injurias sanctorum.

SED SI ESUMERIT INIMICUS TUUS, CIRA ILLUM. Non sufficit alicui malum pro malo non reddere, nisi e contrario non dederit vel tribuerit ea quæ indiget; propter illud: Qui habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Et specialiter verbo prædicationis unusquisque prout valet proximum cibare debet. Hoc ENIM FACIENS, CARBONES IGNIS CONGERES SUPER CAPUT EJUS. Sunt nonnulli qui ea intentione cibant inimicos suos, ut carbones ignis, hoc est ponas, illis ingerant. Qui enim taliter cibant vel potant inimicum suum, non enim diligit sicut se. Sed non taliter cibare vel potare debemus inimicum nostrum, sed potius ut eum convertamus ad nos. Ut qui ante nos exosos habebat, incipiat diligere. Qui taliter diligit inimicum suum, carbones ignis illi congeret super caput, hoc est amorem charitatis. Carbones enim mortui, si vivo conjungantur, solent accendi. Sic et is qui ante nos exosos habebat, si viderit se diligi a nobis, incipit et ipse diligere nos. Scriptum enim est: Cum sancto sanctus eris. Hi sunt carbones de quibus dicit propheta: Habes carbones ignis, sede superbos, hi erant tibi in adiutorium. Caput vero illud intelligere debemus, de quo Dominus in Evangelio: Levate capita vestra, quoniam appropinquabit redemptio vestra. NOLI VINCI A MALO, SED VINCE IN BONO MALUM. Noli vinci a malo, id est ab eo qui te persequitur et odit: si te similem sibi fecerit, victus es ab eo. Sed vince in bono malo, id est in patientia vince ejus malitiam. Aliter: Noli vinci a malo, id est a diabolo, de quo in Evangelio scriptum est, quod malus homo superseminavit sisaniam in medio tritici et abiit. Et illud: Aut facite arborem malam et fructus ejus malos; quo intelligitur diabolus et mala ejus opera. Bonus autem Christus: unde dicitur: Aut facite arborem bonam et fructus ejus bonos. De quo in psalmo: Mihi autem adherere Deo bonum est. In bono vince malum, in Christo diabolum. Aut certe noli vinci a malo, id est a peccato, ab opere carnis. Sed vince in bono malo, id est in fructu spiritus. De quo idem apostolus dicit: Fructus autem spiritus est. Vince malum, id est peccatum, mortificando opera carnis.

VI.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos (XIII, 8): *Fratres, nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Superius admonuerat Apostolus Romanos omnibus debitum persolvere, dicens: *Reddite omnibus debitum, cui tributum tributum, cui honorem honorem, cui timorem timorem, cui rectigal vectigal; nullo subinfert et dicit: NEMINI QUIDQUAM DEBEATIS, NISI UT INVICEM DI-*

DEBITIS. Nos ipsam et Dominus facere præcipit cum dicit: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.* Est etiam debitum quod ita persolvere debemus: id est si aliquis nos læsit vel injuriatus est, hoc debitum persolvere, ut ultra malum pro hoc non

respondeamus. Ut libere audeamus dicere in oratione Dominica : *Dimitte nobis debita nostra, sicut nos dimittimus debitoribus nostris.* Quod ille servus facere noluit, cui a domino dimissa sunt decem millia talenta, et ipse conseruo centum denarios noluit dimittere. Est aliud debitum, scilicet peccatum, quod ita persolvere debemus, ut ultra ad illud non redeamus. De quo alio loco idem apostolus dicit : *Debitor es sumus non carni, ut secundam carnem vivamus.* Et est debitum, quod ita solvere debemus, ut semper teneamus ; ita tenere, ut soivamus semper : scilicet charitas, quam semper solvere et semper tenere debemus. Hoc est quod dicit, *nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Quia nunquam a dilectione proximi cessare debemus, scilicet esurienti eibum, sitiienti potum, algenti vestimentum, et cætera quæ indigere videmus, exhibeamus, et semper Deum toto corde diligere, proximum sicut nosmetipsos. Et hoc inefficenter, propter illud : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Hinc idem apostolus dicit : *Alter alterius onera portate.* Et Dominus ipse : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* QUI ENIM DILIGIT PROXIMUM, LEGEM IMPLEVIT.

Dilectio et in Veteri Testamento et in Novo obtinet principatum. In Veteri habemus scriptum : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et proximum tuum sicut te ipsum.* In Novo Dominus recapitulat, cum legis perito interroganti, quod esset maximum omnium et primum mandatum, Dominus ait : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic : *diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Proximum hoc in loco non consanguineum tantum intelligere debemus, sed omnem hominem. Si proximum consanguineum tantum vel propinquum intelligere volueris, videtur tibi dari licentia ut alios odiis insequaris, cum tuis tantum charitatem tenere. Sed melius est ut proximum, omnem hominem intelligas : quem qui sicut se diligit, implet legem Christi, qui dicit : *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis invicem.* Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Dominum, diligat et fratrem suum. NAM NON ADULTERABIS. Qui ita diligit proximum sicut se ipsum, id est omnem hominem, adulterare non potest uxorem, quia nec ipse vult ut alius uxorem ejus adulteret, maxime cum Apostolus dicat : *Fornicatores et adulteros judicabit Deus.* Et : *Fugite fornicationem, quia omne peccatum, quodcumque facit homo, extra corpus est ; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* NON OCCIDES. Et facillime patet quia nullus proximum suum occidere potest, si diligit eum sicut se, quia ipse non vult ab aliquo occidi se, sciens scriptum : *Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit, vel Dei vel hominis.* NON FURABERIS. Et sicut superius diximus, nullus fratri suo furatur, si eum sicut se diligit ; sciens scriptum, quia *fures ad penam va-*

adunt. NON FALSUM TESTIMONIUM DICES : similiter intelligendum est, quia qui fratrem diligit sicut semetipsum, contra eum falsum testimonium proferre non potest ; propter illud quod scriptum est : *Falsus testis non erit impunitus.* Sicut nec illi duo senes fuerunt, qui contra Susannam falsum dixerunt testimonium. Et in passione Domini et in beati Stephani legimus falsos testes adfuisse, quorum nullus impunitus esse potuit.

NON CONCUSPICES REM PROXIMI TUI. Sicut superius diximus, ita intelligendum est. Sed est alter proximus, videlicet Dominus Jesus Christus, qui cum esset Deus noster, proximus fieri dignatus est, sicut ipse in parabola hominis qui descendebat a Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, dicit. Cum enim dixisset quod sacerdos et levita, viso caucio pertraussissent, et miserti non sunt, Samaritanus transiens misertus est : statim subintulit : *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illo.* Hunc dicit proximum, qui diligit omnem legem, et universa mandata in ejus amore complet. De quo scriptum est : *Finis legis Christus.* Neque ullo pacto fieri potest, ut ex toto corde totisque visceribus suis quis diligens Christum, faciat aliquid quod non placeat Christo. Non enim adulterat verbum illius, si veraciter eum diligit ; sicut nec apostolus faciebat, qui dicebat : *Non sumus adulterantes verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur.* Et propheta in psalmo : *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Hic talis non solum non adulterat, sed nec mulierem respicit ad concupiscendum, sed magis dicit eum Psalmista : *Sititit anima mea ad Deum fontem vivum ; quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Non solum autem non occidit, sed nec irascitur ; propter illud : Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Sed neque furatur verba illius, sicut illi faciebant de quibus ille dicit : *Quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones.* Neque falsum testimonium dicit, sciens ipsum quem diligit falso testimonio proditum. Vel non eum minorem Patri facit, sicut Ariani, qui dicunt Patrem majorem, Filium minorem, Spiritum vero sanctum permio-rem dicunt falso loqui et seductores. ET SI QUOD EST ALIUD MANDATUM IN HOC VERBO INSTAURATUM. Sunt quidem alia mandata vel quæ superius sunt dicta, vel in tabulis lapideis sculpta, sed in hoc verbo instaurantur, scilicet in dilectione Dei et proximi, Domino dicente : *In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ :* DILIGES PROXIMUM TUUM Sicut TE IPSUM. Et nota quia in dilectione Dei æqualitatem, in proximi vero dilectione quantitatem cum dixit : *sicut te ipsum* Dilectio autem Dei nulla mensura constringitur. DILECTIO PROXIMI MALUM NON OPERATUR. Verum est, quia nunquam in proximum suum malum operatur, quia ita illum diligit ut se. Vel qui Christum diligit ut se, malum non operatur, id est peccatum non facit, quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Plenitudo ergo legis est dilectio,

quia omnia mandata de charitate procedunt, et ad ipsam usque perveniunt; sine qua virtutes vitia reputantur. Et hoc est quod dicit Dominus per prophetam: *Verbum brevium faciet Dominus super terram.* Quid enim plus breve potest esse, quam in A duobus præceptis omnia concludi? Si enim omnia perquirere non vales, tene ista duo, et omnia implesti, quidquid patet, quidquid latet in divinis Scripturis.

VII.

Lectio Epistolæ I beati Pauli apostoli ad Corinthios (1, 4): *Fratres, gratias ago Deo meo semper pro vobis, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Corinthii sunt Achæi: hi prædicati a Paulo apostolo, post ejus discessionem illius doctrinam deserentes seducti sunt a falsis prophetis. Hoc Apostolus cupiens reformare scribit illis epistolas duas. In prima laudat eos in capite, inferius valde reprehendit more periti medici dicens: sic enim peritus prius tangit carnes sanas ut perveniat ad putridas: si enim prius infirmas tangeret, forsitan æger ejus medicinam respueret. Sic Apostolus prius tetigit hoc quod sanum erat in Corinthiis, cum laude inchoavit: **FRATRES, GRATIAS AGO DEO MEO SEMPER PRO VOBIS IN GRATIA DEI, QUÆ DATA EST VOBIS IN CHRISTO JESU.** Ad putridas pervenit cum ait: *Audiuntur inter vos fornicatores.* Si enim in primo capite redarguerentur, forsitan non reciperent ejus doctrinam. Ait ergo: *Gratias ago Deo meo semper pro vobis.* Ac si dicat: *Gratias quidem ago Deo, qui habet scientiam matrem virtutum; sed volo vos scire quæ illa sit vera scientia, ubi mores cum vita concordant; non quæ inflat, sed quæ ædificat.* Scientia enim inflat, charitas autem ædificat. **QUIA IN OMNIBUS DIVITES FACTI ESTIS IN ILLO, IN OMNI VERBO, ET IN OMNI SCIENTIA.** Ostendit in omni bono eos ditatos, quoniam ad fidem Christi venerunt; scilicet in omnibus virtutibus, in omni verbo, et in omni scientia, in utroque Testamento, Veteri et Novo. In omni verbo dicit, in lege, in scientia, in Evangelio. Ille enim dives in omni verbo, et in omni scientia, qui omnes pene Scripturas valet discere, et alios erudire. Ille est veraciter sapiens in omni verbo et in omni scientia, qui hoc quod legit et intelligit, aliis prædicat; si prius opere implet, ne aliis prædicans ipse reprobus efficiatur. **D** Nonnulli sunt divites in omni verbo, sed non in omni scientia; sicut Judæi putant, qui tantum litteram legis custodiunt, Evangelium vero respuunt. Sunt alii divites in scientia, sed non in verbo, qui Evangelium respuunt, sicut Manichæi. In omni verbo dicit in superficie, in scientia, in intellectu spirituali. Et hoc forsitan ideo dicit, quia erant in Corinthiis, qui utrumque Testamentum recipere volebant. Et ideo sicut magister imperfectos discipulos laudando ad meliora provocat. Sic enim et ad Galatas ait: *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.*

SICUT TESTIMONIUM CHRISTI CONFIRMATUM EST IN VOBIS, ITA UT NIHIL VOBIS DESIT IN ULLA GRATIA. Testimonium Christi utrumque dicit Testamentum, quod

B Christi adventum vel prophetavit vel ostendit. Unde et ipse Dominus: *Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.* *Confirmatum est, inquit, in vobis, id est me prædicante; nec novum enim sine Veteri, nec Vetus sine Novo; sed utrumque eos docuit, sicut alibi dicit: Tradidi enim vobis in primis quod et accepi; ita ut nihil vobis desit in ulla gratia.* Huic simile est, quod ait Salomon: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* **EXSPECTANTIBUS REVELATIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.** Ille qui dives est in omni verbo et in omni scientia, nihil ei restat, nisi ut exspectet revelationem Domini, sicut Dominus ait: *Estote parati, similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis.* Quod **C** dupliciter intelligi potest, et specialiter, et generaliter. Specialiter quando uniuscujusque anima viri perfecti a corpore egrediens migrat ad Dominum, ipso dicente: *Volo, Pater, ut ubi ego sum, ibi sit et minister meus.* Generaliter vero in die judicii, quando *omnes astabimus ante tribunal Dei.* Unde et alibi: *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus.* Unusquisque enim fidelis sic vivere debet, ut possit exspectare revelationem Domini; scilicet cupiat *dissolvi, et esse cum Christo,* propter illud quod Dominus dicit: *Beati servi illi, quos cum venerit Dominus invenerit vigilantes.*

QUI CONFIRMAVIT VOS USQUE IN FINEM SINE CRIMINE. Exspectant enim sancti revelationem Domini, quia nunc *vita nostra abscondita cum Christo in Deo.* Revelabitur vero, quia *cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.* Nunc enim *filius Dei sumus, et nondum apparet quod erimus.* Revelabitur vero quod exspectamus, quia *cum apparuerit, similes ei erimus, et videbimus eum sicuti est.* *Qui et confirmavit, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Illuminavit enim *his qui in tenebris, et in umbra mortis erant.* Et hoc est quod dicit, *qui et confirmavit vos.* *Usque in finem* dicit, id est, mortem, vel in diem judicii. Et nota quia non dicit sine peccato, sed *sine crimine.* Nec contrarius videtur Joanni qui dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Aliud est peccatum, aliud est crimen. Daute Deo sine crimine potest esse homo; scilicet sine sacrilegio, sine adulterio, sine furto, vel majori crimine; sine peccato vero nullus. Quia non est homo

super terram qui facit bonum, et non peccet. In multis enim offendimus omnes. Et ideo non ait sine peccato, sed sine crimine. IN DIE ADVENTUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, vel in diem mortis, quando ad suos venire dignatur. Unde et dicit: *Sic eum volo manere donec veniam.* Vel in diem iudicii, quando venturus est judicare vivos et mortuos. Bene dicitur in die adventus Domini nostri Jesu Christi. Unde et Matthaeus: *Cum sederit rex in solio regni sui, et coeperit iudicare.* Quae dies amara erit injustis, blanda et mitis justis

A et piis, quibus dicetur a Domino: *Veni, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Reprobis autem: *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui vobis paratus est.* Quod et sicut propheta prospiciens dicit: *Dies ira dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies nebulae et turbinis, dies nubes et clangoris.* De qua et alius propheta: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die malo liberabit eum Dominus.*

VIII

Lectio Epistolae beati Pauli apostoli ad Ephesios (iii, 13): *Frater, obsecro vos ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quae est gloria vestra, etc.*

EXPOSITIO LUCULENTII.

Videbat Paulus apostolus consummari cursum suum, et simulacra deorum ad nihilum redigi, principem mundi foras projici, pullulare fidem credentium, aedificari Ecclesiam et crescere, se autem atrociter persequi propter instantiam laboris et praedicationis accepti officii ad construendam Ecclesiam. Discipulos, quos ante praedicaerat verbis, voluit instruere exemplis, cum ait: *OBSEURO VOS NE DEFICIATIS IN TRIBULATIONIBUS MEIS;* ac si dicat: *Totum quod patior, quo arctor, quo tribulor, mea tribulatio vestra est gloriatio, quia tunc in fide discipuli solidantur, cum propter eos magister patitur et angustatur.* Potest et aliter intelligi quod dicit: *Obsecro vos ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis;* ac si dicatur: *Sicut ego inter procellas mundi istius et persecutiones non titubo, ita et vos apposita supplicia, si contigerit, pro Christi nomine formidare nolite.* Bene dicit, *QUAE EST GLORIA VESTRA.* Cui simile est: *Si quid patimini propter justitiam, beati eritis.* HUIUS REI GRATIA FLECTO GENUA MEA AD PATREM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Et hic convenit sensus superioris causae, quod Apostolus rogat pro Ephesius, ne deficiant in tribulationibus, cum dicit: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Sicut enim sunt genua exterioris hominis, sic sunt et interioris. Tale quid et ad Philipenses idem apostolus ait: *Ut in nomine Jesu omne genua flectatur caelestium, terrestrium et infernorum.* Quod utique non ad solam corporis pertinet genuculationem. Multi enim videntur erecta cervice orare, apud Deum vero humiliter poplite flectuntur. Et e regione nonnulli profixe orantes, poplitem figunt ante homines humiliter, apud Deum erectam cervicem habent. Paulus vero non tantum genu flexo, quantum affectu mentis, orabat cum diceret: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur.* Paternitatis honorem fecit apostolus Paulus nominari in caelis et in terra. In caelis, scilicet in angelicis potestatibus, quia sicut nos in terris propter reverentiam, venerationis causa, anteriores nostros

B patres utrimusque patriarchas et prophetas sic et digniores potestates in caelestibus paternitatem obtinent. Dicuntur enim angeli minoris ordinis. Angelorum, throni, dominationes, principatus et potestates paternitatem habent. Et ideo dicit apostolus Paulus: *Ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur.* Et nota quia non dixit ex quo nata est, sed ex quo nominatur; ac si dicat, ex Domino qui exemplum reliquit sanctis ita faciendi.

UT DET VOBIS SECUNDUM DIVITIAS GLORIAE SUAE VIRTUTE CORROBORARI PER SPIRITUM EJUS. Divitiae ipsorum sunt, utpote dona charismatum, dona virtutum, quae sanctis largitur, sicut unctus ex eis qui acceperat dicebat: *Nos de plenitudine ejus accepimus gratiam pro gratia.* Orat apostolus pro Ephesius dicens: *Ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute corroborari per Spiritum ejus.* Ac si dicat: *Tantis fultis sitis donis virtutum, ut inter persecutiones fortes maneatis, quod nullus utique facere poterit, nisi gratia sancti Spiritus fuerit imbutus.* Sicque dicit virtute corroborari per Spiritum ejus; qui enim Spiritum Dei in se habitantem habuerit, erit fortis, et habebit virtutes. IN INTERIOREM HOMINEM HABITARE CHRISTUM PER FIDEM IN CORDIBUS VESTRIS. In hoc vult ostendere duos homines esse in uno homine, exteriorem videlicet et qui corrumpitur, interiorem qui renovatur de die in diem; sicut ipse in alio loco dicit: *Si exterior homo noster corrumpitur, is tamen qui intus est renovatur de die in diem.* Habitat enim Christus in interiori homine, et hoc non nisi per fidem. *Sine fide enim impossibile est placere Deo;* et contra, *Iustus ex fide vivit.* Qui enim perfectam habet fidem, habet Christum habitantem in se. Uti que et Pater loquitur, *Et inhabitabo in illis, et inambulabo.*

IN CHARITATE RADICATUM ET FUNDATUM, UT POSSITIS COMPREHENDERE CUM OMNIBUS SANCTIS QUAE SUNT LATITUDO, LONGITUDO, SUBLIMITAS, ET PROFUNDUM. Hic in charitate radicans pariterque et fundatus est, quoniam nec prospera elevant nec adversa perturbant. Sicut ille erat qui dicebat: *Quis nos separabit a charitate Dei?* subauditur nul

ius. Cæteram multi videntur in charitate radicati, sed non sancti fundati, quibus prospera elevant, adversa perturbant; qui tempore pacis credere videntur; tempore adversitatis negant; sicut de falsè credentibus dicit Dominus: *Non omnia qui dicunt mihi: Domine, Domine, intrabunt in Regnum cælorum.* Et Paulus: *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Orat beatus Paulus apostolus pro Ephesius, ut essent in charitate radicati et fundati, et cùm omnibus sanctis comprehendere potuissent quæ sit latitudo, sublimitas, et profundum; non mundanæ sapientiæ, quæ stultitia est apud Deum, sed spiritualis, quæ amica est Dei. Sapientes enim huius mundi comprehendere solent spatia terrarum, latitudinem scilicet ab aequinoctio usque ad meridiem, longitudinem autem ab ortu solis usque ad occiduum, sublimitatem vero a terra usque ad cælum, profunditatem usque ad abyssum; numerantes etiam guttas maris Oceani, numerum arenarum ejusdem maris, stellas cæli, et hæc fatuas est. Nos autem cùm apostolo Paulo spiritualibus doctrinâ compartantes, comprehendamus cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, et profunditas primo, et non statim sublimitas: latitudo fuit lignum quoddam in transversum jaceat, ubi manus nostri Redemptoris fixæ fuerunt; longitudo lignum illud quod ab eo in terrâ figebatur, usque ad latitudinem pertingens, in quo corpus nostri Redemptoris tensum fuit; profundum illud quod in terrâ fixum fuit, ubi steterunt pedes ejus. Primo namque crux in similitudinem *tau* litteræ facta fuit, sed postea additum fuit ibi lignum, ubi causæ ipsius scripta fuit; et nutu Dei hoc actum fuit, ut plenum mysterium in se contineret, ut sancto signo crucis muniti, tuti manerent ab hoste antiquo. Hæc ad litteram.

Spiritualiter vult apostolus Paulus intelligere quæ sit latitudo, et longitudo. Latitudo est charitas, quæ non solum amicos in Deum, verum inimicos propter Deum diligere consuevit, de qua scriptum est: *Latum mandatum tuum nimis.* Longitudo est perseverantia boni operis, de qua Dominus dixit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Sublimitas est spes. Quod enim non videmus speramus, per pa-

tientiam expectamus. Quod illi possunt dicere qui mente in cælestibus habitant, sicut ille qui dicebat: *Conversatio autem nostra in cælis est.* Profundum est fides, sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentum. Aliquis enim coepit diligere proximum, id est omnem hominem, et nunquam etiam nec in persecutione cessavit ab ejus dilectione; hæc latitudo est. Facit hoc totum propter adipiscendam vitam æternam; et hoc sublimitas est. Pendent hæc omnia ex occulta divina misericordia quæ interius semper hominem protegit; et hoc profundum est. Si autem quislibet ingeniosus altero sensu indagare sategerit, intelligat id quod sequitur: *SCIRE ETIAM SUPEREMINENTEM SCIENTIAM CHARITATEM CHRISTI, UT IMPLEAMINI IN OMNEM PLENITUDINEM DEI.* Supereminens est enim charitas Christi et præcellens omnia ista. Quod sequitur: *EI AUTEM QUI POTENS EST FACERE OMNIA SUPERABUNDANTER QUOD PETIMUS AUT INTELLIGIMUS, SECUNDUM VIRTUTEM QUÆ OPERATUR IN NOBIS.* Nullus enim tantum petere potest et intelligere quod petat, quantum ipse potest largire, qui dat ut petamus, qui per prophetam loquitur dicens: *Antequam me invocetis, ego exaudiam.* Et per semetipsum dicit: *Sine me nihil potestis facere.*

IPSI GLORIA, ET IN ECCLESIA IN CHRISTO JESU IN OMNES GENERATIONES SÆCULI SÆCULORUM. AMEN. Ipsi, scilicet Deo Patri; in Ecclesia, hoc est in congregatione justorum fidelium, qui eum sine intermissione glorificant, gratias agentes Deo, et hoc per Christum. Cum dicit in Christo Jesu in omnes generationes, per Filium ejus laudatur Pater in terris. Et bene dixit in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. Ante enim quam Dei Filius venisset in mundum, unam plebem tantum cognoverat, juxta quod scriptum est: *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Postquam vero Dei Filius venit in terris, ejus doctrinæ per universum mundum claruit. Jam nunc dicitur: *Exaltare super cælos, Deus, et in omnem terram gloria tua.* Hoc est quod dicit Apostolus: *In omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.* Cum vero dicit sæculi, formam ostendit præsentis temporis; cum autem subjungit sæculorum, sine fine ostendit laudare Deum in sanctis. Et ideo sine intermissione illi gratias agere debemus, qui talem nobis dedit doctrinam, ut sic eum cognoscere possimus.

IX.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Ephesios (iv, 1): *Fratres, obsecro vos ego vincetus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

In hæc sententiâ duplex intelligenda est ratio. Quantum enim ad litteram attinet, vincetus erat in Domino, id est propter Dominum, quia fidem Christi prædicans, a nullo persecutore obsisti potuit vel elevari, et ob hæc causam in carcerem trusus fuit, et hoc est quod ait: *Ego vincetus in Domino.* Alter

D vincetus in Domino erat vinculo charitatis cum Ephesius; de quo in alio loco dicit: *Super omnia autem hæc charitatem habentes, quæ est vinculum perfectionis.* Sic sancti postquam in charitate agglutinantur, separari non queunt. Sic de David et Jonathan legitur: *Conglutinata est anima Jonathan cum anima David.* Et ite-

præ tanta dilectione cum Ephesiis junctus erat Paulus, ita ut non solum tempore pacis, verum etiam nec in persecutione ab eis non recedat; licet corpore absens fuisset, spiritu cum illis erat. Exorabat etiam ut fidem quam acceperant inconcussam servarent: **UT DIGNÈ AMBULETIS VOCATIONE QUÀ VOCATI ESTIS.** Quasi diceret, eum qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, digne sequimini vestigia ejus, humilitate, patientia, obedientia, cæterisque virtutibus. Quod iter quomodo ambulandum est? videlicet non gressu pedum, sed affectu mentis. Ille etenim digne ambulat vocatione qua vocatus est, qui nec in prosperis erigitur, nec in adversis dejicitur, nec declinat ad dextram sive ad sinistram, audiens prophetam dicentem: *Hæc via, ambulate in ea, neque ad dextram neque ad sinistram.* Nam qualiter ambulare debet unusquisque fidelis, quasi exponens Apostolus statim subjecit cum ait: **CUM OMNI HUMILITATE, ET MANSUETUDINE, CUM PATIENTIA.** Recte primo dixit, cum omni humilitate, quia qui sine humilitate virtutes congregat, quasi qui in ventum pulverem portat. De humilitate Dominus dicit: *Super quem requiescam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos?* Hinc est enim quod Petrus ait: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* Hinc iterum ipse Dominus dicit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur.* Et mansuetudine; quam qui habet non solum domesticis, verum etiam agrestibus, semitam præbebit, imitans Deum qui ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Et iterum: *Beati mites, quoniam ipsi Deum videbunt. Cum patientia;* quidquid fidelibus evenerit adversitatis, omnia patienter tolerant; sicut idem apostolus alio loco dicit: *In multa patientia.* Et propter illud: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Alibi quoque dicitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Hanc virtutem Dominus ad passionem pergens commendavit discipulis suis dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.*

SUPPORTANTES INVICEM IN CHARITATE. Hanc sententiam in Epistola ad Galatas edisseruimus^a in loco quo dicitur, *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Lex Christi est dilectio, sicut ipse dicit: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis in invicem.* Et ideo cum patientia nos supportare debemus in invicem, sic ut qui viderit errantem, ad viam veritatis revocet, irascentem ad concordiam, lapsum erigere, dolentem consolare, esurienti cibum, sitienti potum, algenti vestimentum tribuere. Sicque fit ut omni necessitate fraterna consolando cum patientia supportemus. **UNUM CORPUS.** Unum corpus dicit sanctæ Ecclesiæ, sicut in alio loco dicit, quia *unum corpus, et unus panis sumus in Christo.* Nam quantum in membris divisa sit sancta Ecclesia, tamen in unitate fidei consistens, unum est corpus, sicut idem apostolus dicit alibi: *Vos estis corpus Christi, et membra de membris;* addidit: **UNUS SPIRITUS.** Una-

^a Ergo noster in Epistolam quoque ad Galatas commentarios scripserat.

unitatem ostendit, quam omnes fideles habere debent, juxta quod scriptum est: *Qui habitare facit unanimes in domo.* Petrus quoque admonet dicens: *Omnes unanimes in oratione estote compatiētes.* Aliter, unum spiritum dicit, id est Spiritum sanctum, qui dividitur in septiformes gratias, quo omnes fideles innuuntur. Ideo unus spiritus Trinitatem tenet. **SICUT VOCATI ESTIS IN UNA SPE VOCATIONIS VESTRÆ.** Unam spem vocationis vestræ dicit celestem beatitudinem, ad quam tendent omnes electi. Sed valde contraria videtur esse sententia apostoli Pauli verbo Domini ubi ait: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et Apostolus ait: *In una spe vocationis vestræ:* attamen si recte consideres, et Dominus verum dicit, et apostolus Paulus verus. *In domo,* inquit Dominus, *Patris mei mansiones multæ sunt;* sicut idem subjecit, *alius autem sic, alius vero sic.* Et hoc propter diversorum merita, quia unusquisque sanctorum prout meretur, ita et accipit præmium. Dicit enim ipse Dominus dese: *Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum;* attamen non omnes æqualiter; sed, sicut ait Scriptura, *stella differt in claritate, sic erit in resurrectione multorum [mortuorum].* *Alia est enim claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum, sic erit et in resurrectionem mortuorum, juxta præfatam rationem.* Hinc angelus ad prophetam Daniele ait: *Docti fulgebunt ut splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Attamen una spes omnium electorum, cæleste scilicet regnum, ubi semet jungentes nequeunt separari.

UNUS DOMINUS, UNA FIDES, UNUM BAPTISMA, UNUS DOMINUS ET PATER OMNIUM, QUI EST SUPER OMNES, ET IN OMNIA. **Unus est Dominus,** id est Dominus Jesus Christus, qui non partitur, sed in unitate semper consistit. Et **una fides** credentium, pariter et **unum baptisma,** sicut ipse Dominus dicit: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Valde pensandum est quare dicat Apostolus **unum baptisma.** Sic et Lucas in Actibus apostolorum testatur cum dicit: *Baptismum quod prædicavit Joannes, Jesum a Nazareth quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto et virtute.* Unum est enim baptismum, quod in Trinitate dari testetur; sicut ipse Dominus in alio loco dicit: *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Et ideo **unus Dominus est, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, ET IN OMNIBUS NOBIS.** Deus pater dicitur unus esse: et bene dicit **Pater omnium,** quia Pater omnium creaturarum, juxta quod scriptum est: *Qui manet in æternum cuncta creavit simul.*

Quia hic de Trinitate mentio facta est, restat ut inde restrictius aliquid loquamur. Dixit enim primo, **unus Spiritus;** deinde **unus Dominus;** tertio **unus Deus et Pater omnium.** Primum posuit Spiritum sanctum, deinde Filium, tertio Patrem. Utitur hoc testimonio contra Arium, suosque similes, qui dixe-

rant : Pater major, Filius minor, Spiritus sanctus A per minor Patre et Filio. Quem enim ille per minorem dicebat, Apostolus primum posuit cum dicit, *unus Spiritus*. Rursumque quem ille minorem dicebat Patri, in secundo loco posuit cum dixit, *unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia*. Non solum autem Paulus, verum etiam et sanctus David, et Spiritum sanctum præmuniens [*Cod., prævidens*] fidemque sanctæ Trinitatis et honorem ab hæretica pravitate, ita distinguit : *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis*. Dicens spiritum rectum, ostendit Spiritum sanctum. Et cum subjungit : *Ne projicias me a facie tua, de Filio dicit*. Cum vero infert : *Redde mihi lætitiã sulularis*

tui, Patrem utique insinuat. Et nota quod dicit Paulus : *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*; non qui sunt dii, sed qui est Deus. Prudenter namque Trinitatem distinxit, sed fideliter univit cum dixit : *qui super omnes*, id est, Deus Pater; *et super omnia*, Deus Filius. In ipso enim, ait Apostolus, *vivimus, movemur, et sumus*. Et in omnibus, Spiritus sanctus, qui vadens circuiensque replet corda fidelium, juxta quod scriptum est : *Scitis quia templum Dei estis vos, et Spiritus sanctus habitat in vobis, qui est benedictus in sæcula*; in omni creatura, in quibus laudatur et benedicitur Deus, sicut scribitur in hymno trium puerorum : *Benedicite, omnia opera Domini, Dominum; laudate et superexaltate eum in sæcula*.

X.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Ephesios (17, 23) : *Fratres, renovamini spiritu mentis vestræ, etc.*

EXPOSITIO LUCULENTII.

Renovari præcepit Apostolus spiritu mentis vestræ, B de quo alibi : *Si exterior homo noster corrumpitur, is qui intus est renovatur*. Et recte dicit : **RENOVAMINI SPIRITU MENTIS VESTRÆ**; quia nec in sensu sine spiritu, nec in spiritu sine sensu renovamur. Sicut enim psallimus spiritu, psallamus et mente; oramus spiritu, et mente oremus; ita renovari debemus sensu, ut cum ipse mundus fuerit atque purgatus, adjungatur ei et renovatus spiritus. Quod qui fecerit, jam non simplex ejus spiritus dicitur, sed spiritus sensus dicitur esse. **ET INDUITE NOVUM HOMINEM QUI SECUNDUM DEUM CREATUS EST**. Id ipsum mihi videtur esse quod dicit et alibi : *Induimini vos Christum Jesum*, quoniam omnes fideles Christum induunt, et dicitur eis ab Apostolo : *Quotquot credidistis, Christum induistis*. Nam et sancti indumentum Domini interdum dicuntur, sicut alibi dicit : *Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamentum vestiris*. Sancti autem induunt Dominum, dum renovant spiritum mentis suæ. **ET recte novum hominem dicit Dominum Jesum**, quia novus homo venit in mundum, nova præcepta dedit mundo. Nova etenim fuit conceptio, partus, natiuitas, baptismum, doctrina, passio, mors, resurrectio, et in cælis ascensio. Quidquid in illo consideres, in assumpto homine tantum novitas fuit. Qui enim in sua Deus ante sæcula exstitit, in fine sæculi in nostra novus homo apparuit. Quem novum hominem novi homines indui debent, eum imitando, ut sint mansueti, mites, humiles, misericordes, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, et hissimilia quæ ipse jubet implendo. Quod qui fecerint, induuntur novum hominem Christum, et valent dicere : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus, qui secundum Deum creatus est*.

Nota quia in Scripturis sacris non de minimis, sed de summis et præcipuis creationibus invenitur nomen. Verbi gratia : creatus est mundus, ædificata est domus, condita est urbs. Considera ordinem, et vide magnitudinem assumptum hominem Deum.

Quasi creatus dicitur, quomodo mundus. Qui enim ante sæcula Deus una cum Patre exstitit, sicut habes in Sapientia : *Dominus possedit me in initio viarum suarum*; in fine sæculorum novus, novus homo secundum Deum creatus est. Sed contrarium videtur fidei nostræ, quam confitemur dicentes : *Filius a Patre solo est, non factus, non creatus sed genitus*. Sed semper, ut sæpe dictum est, duas naturas in Dei Filio intelligere debemus, divinam scilicet atque humanam; divinam, in qua æqualis est Patri, in qua nec factus nec creatus est; *humanam, in qua de matre natus est homo*. Ordinem exponit quomodo in **JUSTITIA ET SANCTITATE ET VERITATE**. Jesus ergo Filius Dei in justitia et sanctitate creatus est, quia Deus veri Dei Filius est. Et nota : religio atque justitia in illo cum veritate completa est; et ideo bene in justitia, quia maculam peccati non habuit; justus, quia justitiam diligit; sanctus, sicut ipse dicit : *Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester*. Et veritas, cum dicit : *Ego sum via, veritas et vita*.

PROPTER QUOD DEPONENTES MENDACIUM, LOQUIMINI VERITATEM UNUSQUISQUE CUM PROXIMO SUO. Propterea quia novum hominem indui debetis, primo mendacium deponere debetis, et veritatem loqui. Simile est quod peccatori dicit sanctus David : *Declina a malo, et fac bonum*. Et idem apostolus ad Titum : *Ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria*. Petrus ad sparso (Epist. I, III, 10) : *Qui vult vitam diligere et videre dies bonos, coerceat linguam suam a malo*. Sic et hic deponentes mendacium. Mendacium est omne verbum dolosum. Augustinus dicit omne mendacium peccatum esse. Audi et aliud : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*. Proximum hoc in loco consanguineum, vel propinquum, aut vicinum tantum intelligere non debemus; sed omnem hominem; alioquin qui proximus non est debet mendacium audire? non utique. Si enim proximum consanguineum ut propinquum intelligere tantum debemus, quid faciemus de quo alibi dictum est, *Non adulterabis uxorem*

proximi tui? Et proximum contangoneum intelligis A solummodo, videtur dare illi licentiam cum extraneis mulieribus concumbendi. Et vere omnes adulteri ad poenam vadunt: et *fornicatores et adulteros judicabit Deus*. Ergo proximum omnem hominem intelligi debet, cum quo, relicto mendacio, veritatem loqui necesse est. **QUONIAM SUMUS INVICEM MEMBRA**. Hic distantia facta est, ut proximum intelligas omnem hominem. Membrum autem non potest esse, nisi fidelis fidelis. *Quoniam societas luci ad tenebras? aut quæ pars fidelis cum infidelis?* subauditur Nulla. Ita nec paganus Christiano membrum esse potest, nisi illi quibus apostolus dicit: *Vos estis corpus Christi, et membra de membris*.

IRASCIMINI, ET NOLITE PECCARE. Duplex non solum apud nos, verum etiam apud philosophos est ira. Est enim ira, quæ naturaliter accidit homini, concitato furorè mentis, de qua propheta: *Turbatus est a furorè oculus meus*. Quam funditus vetare non potuit, et ideo ait: *Irascimini, et nolite peccare*. Est enim et alia ira quæ ex livore invidiæ descendit, de qua nascitur rixa, et odium, quam in catalogo victiorum enumerans dicit: *Iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes*. **SOL NON OCCIDAT SUPER IRACUNDIAM VESTRAM**. Si simpliciter hunc solem intelligimus, quem oculis corporeis cernimus, videtur nobis licentia data per diem irascendi. Et quid faciemus? quia potest homo una die peccare quantum non potest annorum curriculis penitere. Ergo non de isto sole, sed de sole Christo, qui occidit malis, juxta quod de pseudopropheta dicitur: *Occidit eis sol in meridie*; oritur vero sanctis, juxta quod dicitur: *Vobis timentibus nomen Domini oriatur sol justitiæ*. Et hoc est quod dicitur: *Sol non occidat super iracundiam vestram*. Ac si dicat, si concitata mente ira subreperit, citò ad poenitentiam convertimini, ne subito rapta anima obtenebretur, vel sol justitiæ, vel principale cordis tenebris obvolvatur. Potest adhuc et simpliciter de hoc sole intelligi dictum, juxta quod in quarto psalmo dicit David, unde sumptum videtur: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini*; id est quæcunque in die cogitatione, ira, vel opera, delinquitis, in cubilibus vestris compungimini. Ante solis occasum in pace revertimini, vel in crastinum non differatis. **NOLITE LOCUM DARE DIABOLO**. Diabolus ergo, cum nomen est, Latine criminator dicitur; lingua Hebraica Satan, adversarius appellatur, sive contrarius: ab apostolo Bellal nominatur, id est absque jugo, eo quod de collo suo abjecerit servitutem,

quem Aquila apostatam transtulit: cui locum dare non debemus peccando, irascendo; locus enim diaboli peccatum est. Locum quotidie quaerit circumculendo, dicente Petro apostolo: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret*. Et hoc ideo, quia invidet omni bono. *Invidia enim diaboli mors introivit in orbem terrarum*

QUI FURABATUR, JAM NON FURETUR. Furtum nominat apostolus Paulus omne nocumentum proximi; amatores enim sæculi hujus facultates presentis temporis amplectendo, proximis invident, vi rapiunt, vel in negotiis circumveniunt, et auferunt; ideo admonet Ephesios ne in occasione lucri incurrant crimen furii. Hinc aliis discipulis dicit: *Neque circumvenietis in negotio fratrem suum*. Potest et alius intelligi quod dicit, *qui furabatur jam non furetur*; scilicet sicut de pseudopropheta dictum est, quia sermones furabatur unusquisque a proximo suo: et *quotquot venerunt, fures fuerunt et latrones*. Hi tales omnes surantur verbum Dei, loquuntur mendacium cum proximo suo. Et hos tales prohibet furtum facere, juxta quod et superius dicit: *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo*. **MAGIS AUTEM LABORET OPERANDO MANIBUS SUIS QUOD MANUM EST**. Significatio est quod jam dictum est: *Declina a malo, et fac bonum*. Et recte dicit operando manibus, quod bonum est, ut qui antea res alterius furto rapiēbat, incipiat propria largiri. Similitas et de ceteris rebus intelligendum est. Et nota non dicit, quia laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat victum, et non indigeat, vel nulli molestiam faciat; sed laboret, inquit, ut habeat unde TRIBUAT NECESSITATEM PATIENTI. Qui enim sibi laborat, ut non indigeat ipse, necdum apostoli preceptum implet, Ergo *laborat operando manibus suis*; quia sicut sæpe dictum est, quilibet homo quam primum esset ad bonum faciendum. Si promptus non potest, saltem quasi mensura [*Ita se habet locus in Cod.*], sicut alibi idem apostolus dicit: *Sicut enim exhibuitis membra vestra servire inmunditiæ et iniquitati quæ iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra in sanctificatione*. Ex proprio labore cibare esurientes, vel potare sitientes, et in ceteris que indigere prospexerit subvenire. Vel specialiter operare in agro animæ suæ, ut spiritualibus panibus impleatur, et dare possit cibaria in tempore quo concervis suo propter illud: *Quis putas est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?*

XI.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Ephesios (v, 15): Fratres, videte itaque quemodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, etc.

COMMENTUM LUCULENTII.

Sæpe dictum est, quia sicut sunt exteriores oculi corporis, cum quibus hanc lucem videmus, sic sunt

et interiores cordis, cum quibus Deus videtur, de quibus ipse dicit: *Beati pundo corde, quoniam ipsi*

Domum videbant. Et sicut sunt exteriores gressus corporis, sic sunt et interiores mentis, de quibus scriptum est: *A Domino gressus hominis diriguntur.* Quod vero hic dicit: *VIDETE ITAQUE QUOMODO CAUTE AMBULETIS;* tale est quod ait Salvator: *Ambulate dum lucem habetis.* Sicut enim, verbi gratia dicam, aliquis homo iter faciens prospicit ubi gressus figat pedis, sic qui spiritaliter ambulare desiderat, prospicere debet ubi grossum mentis figat, ne cœruat. Ergo unusquisque caute ambulare debet, ne cedat, nec declinet ad dexteram, sive ad sinistram; sed per arma justitiæ tutus incedat, audiens prophetæ monita: *Hæc via, ambulate in ea.* Quod qui fecerit, valeret dicere: *Luserna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis.* **REDIMENTES TEMPUS,** QUIA JAM DIES MALI SUNT. Illud dicit tempus quod in Adam omnes perdidimus, scilicet immortalitatem, et paradisiacam beatitudinem. Sciendum enim est quia a Deo immortalis conditus fuerat, si non peccasset. Non fuisset necesse redimere tempus, quia cœli civis affecti, Deum facie ad faciem conspiceremus, sicut ipse faciebat, antequam peccasset. Quod si tempus quis vult redimere, consilium Domini audiat dicentis: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei et alteram.* Et iterum: *Orate pro persequentibus et calumniantibus vobis.* Et hoc est quod ait: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Tempus quippe redimimus quando anteactam vitam ad memoriam reducimus, et ea quæ negligenter commisimus, stendo punimus, quod iniqui nequaquam faciunt, dicente propheta: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. Quoniam dies mali sunt.* Quantum ad rationem, et spiritalem intelligentiam pertinet, dies boni a Deo facti sunt, dicente Scriptura: *Vidit Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona.* Habes in libro Genesi scriptum, quia per intervalla dierum Deus cuncta creavit. Et dicitur ibi: *Vidit Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona.* Si ergo cuncta quæ fecit Deus valde bona fuerunt, ergo et dies boni. Sed vitio hominum depravati sunt, et facti sunt dies mali. Et quid dicam? ex quo Adam in paradiso peccavit, nunquam fuerunt dies nisi mali. Nascuntur pueri, a ploratu incipiunt et a miseria, fiunt hi dies mali calamitatis suæ. Hæc lugebat propheta cum diceret: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est.* Quos dies redimere debemus abstinendo, jejunando, orando, vigilando, et cætera quæ Dominus jussit implendo. Quod qui facit, redimit dies malos, et facit non præsentis temporis, sed futuri, dies bonos. In tantum ut jam non plurali numero dies dicatur, De qua propheta: *Melior est dies una in atris tuis super millia.*

PROPTEREA, NOLITE FIERI IMPRUDENTES. Imprudens est ille homo qui non prospicit sibi viam qua gradere debeat, ne offendat, sed caute ambulet. *Non quasi insipientes, sed ut sapientes.* Imprudens est qui non redimit tempus et dies malos ad poenitentiam sibi concessos, de quibus Apostolus: *Ignoras quia patientia Dei ad poenitentiam te expectet?* Imprudens

est qui non intelligit quæ sit voluntas Dei bona, et bene placens, et perfecta. Et ideo dicit: *Propterea nolite fieri imprudentes.* Voluntas Dei est ut declinet a malo, et faciat bonum. Dicit enim propheta: *Nolo meritam peccatoris, sed ut convertatur et vivat.* Et iterum: *Declina a malo et fac bonum.* Voluntas Dei est ut diligamus invicem. *In hæc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis in invicem.* Voluntas Dei est, ut omnes sancti simus, sicut ipse dicit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Sicut enim homo non potest duobus dominis servire, Deo scilicet et mammonæ, ita nullus potest inebriari vino pariter et Spiritu sancto repleri. Qui Spiritu sancto repletus fuerit habebit prudentiam, castitatem, mundiciam, pudicitiam, mansuetudinem, verecundiam. E regione qui vino inebriatur, habebit procacitatem, insipientiam, audaciam, furorem, libidinem. Et ideo præcipit Apostolus, non debere inebriari vino, in quo est luxuria. Unde dicit et Salomon: *Ne aspicias vinum cum flavescit in vitro; calor enim blande [Cod., blandis] ingreditur, sed mordet ut coluber.* Potest et aliter intelligi quod dicit: *Nolite inebriari vino,* id est vino malitiæ, de quo Moyses in cantico Deuteronomio: *De vinea Sodomorum, vinea esurum.* Hæc vino inebriantur omnes amatores mundi. De quibus dicit Apostolus: *Quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum qui tenuerunt sapiunt.*

LOQUENTES VOBISMETIPSUM MALIS, ET RITIBUS, ET CANTICIS SPIRITALIBUS. Qui abstinent a vino, et Spiritu sancto repletus fuerit, omnia ista verba [//q Cod.] impleri poterit. Psalmi, et hymni, et cantica in psalterio reperiuntur; sed inter psalmorum et hymnum hoc interest, quod psalmus pertinet ad corpus, quia per organum corporis dicitur qualiter pervenitur ad organum mentis; hymnus vero pertinet ad orationem; canticum ad laudem Dei. Si vero alius intelligere voluerit, psalmus pertinet ad corpus, hymnus ad laudem Dei, canticum ad fortitudinem et virtutem Dei. Et nota quia cum dicit *psalmis, hymnis, et canticis, addidit spiritualibus,* quod utique non fecisset, nisi essent cantica quæ non sunt spiritualia, sicut sunt carmina poetarum, dicta philosophorum, cantica luxuriosa, et verba risum moventia, quæ ad rem non pertinent, et scurrilias. **IN GRATIA CANTANTES IN CORDIBUS VESTRIS.** Audiant hæc pueri, audiant adolescentes, et omnis ordo ecclesiasticus, quibus officium psallendi commissum est in Ecclesia, ut sicut psallunt ore, psaltere dicant et corde, ut dicitur de illis: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* E contra multi psallunt corde, et non psallunt ore. Clamant corde, silent ore. Sicut ille faciebat cui dicitur: *Quid clamas ad me?* Et certe ibi non est scriptum, quid clamasset Moyses; sed clamabat, et corde clamabat, et ideo dicit deus: *Quid clamas ad me?* Ideo melius est psallere corde, silere ore, quam tacere corde, psallere ore. E

ideo qui psallit ore, psallat et corde; psallamus spiritu, psallamus et mente.

DOMINO GRATIAS AGENTES. Hæc sententia dupliciter intelligi potest, hoc est in rebus acceptis, et perditis, sicut Job ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino p'acuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Vel in prosperis et adversis. Hinc in psalmo canitur: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Aliter: si habes officium psallendi in ecclesia, non propterea te extollere debes super cæteros, sed magis Deo gratias agere, dicens cum Psalmista: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* **DEO ET PATRI SUBJECTI INVICEM IN TIMORE CHRISTI:** Deo scilicet Dei Filio, qui cum esset Deus, homo fieri dignatus est, assumens nostram humanitatem, et ideo Patri vide-

A licet subjecti invicem. Audiant hoc episcopi, presbyteri, et omnes qui præsunt in Ecclesia, ut sicut cæteri subjecti sunt eis, et ipsi ita per charitatem suis subjecti sint, hortante [Cod., orante] Salomone: *Principem te constituere, noli te extollere, sed esto inter ipsos sicut unus ex ipsis.* Et Paulus apostolus dicit: *Cum essem liber ab omnibus, omnium me servum feci,* et hoc in timore Christi. Timentes ne præter voluntatem ejus aliquid faciamus, ne propter favores hominum vel laudes; ne dicatur de nobis: *Receperunt mercedem suam;* sed totum pro amore Christi faciamus, monente Apostolo: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in nomine Domini facite.* Et iterum: *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere omnia in nomine Domini facite.* **B** Et hoc est quod ait, in timore Christi.

XII.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Ephesios (vi, 10): *Fratres, de cætero confortamini, et in potentia virtutis ejus, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Admonerat enim superius apostolus Paulus seorsum viros, seorsum feminas, dominos et servos, filios et patres, dicens: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus Ecclesiam. Mulieres viris suis subditæ sint; filii, obedite parentibus per omnia.* Hoc enim placitum est in Domino. *Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Servi, obedite dominis carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed magis Deo, et his similia.* Deinde vero omnes in unum comprehendens dicit: **DE CÆTERO CONFORTAMINI IN DOMINO.** De cætero, id est de reliquo. Noverat enim scriptum: *Maledictus vir qui confidit in homine.* Et rursus: *Benedictus homo qui confidit in Domino.* Et ideo dicit: *Confortamini in Domino, id est nihil de vestris meritis præsumatis, et semper in Domino gloriamini, juxta quod idem apostolus dicit: Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et Psalmista: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Et ne aliquis putaret in nomine tantum spem ponere debere, ideo adjunxit: **ET IN POTENTIA VIRTUTIS EJUS.** Ac si diceret: **In Christo Domino ponite spem vestram, sine quo nullum bonum esse potest, et per quem omnia bona largiuntur, dicente Jacobo apostolo: Omne datum optimum de sursum est.** **INDUITE VOS ARMATURAM DEI, UT POSSITIS STARE ADVERSUS INGIPIAS DIABOLI.** Ex his enim quæ infra leguntur, et iis quæ hic dicit apostolus Paulus, totum de Christo intelligere possumus. Sicut enim cingulum veritas, et lorica justitia est, quin dubium Christus et veritas, et justitia est; ergo qui veritatem et justitiam indutus fuerit, Christum indutus erit; quem necesse est indui, qui contra diabolum vult dimicare. Diabolus enim nomen Græcum est, Latine criminator dicitur: iste est criminator, de quo in Apocalypsi legimus dixisse sanctos Deo: *Gratias tibi agimus, quia projectus est accusator*

fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri. Juxta Hebraicam veritatem deorsum fluens interpretatur, qui nos invisibiliter telis suis percutere vult, contra quem invisibilia sunt arma sumenda ad resistendum ei.

QUONIAM NOBIS NON EST COLLECTATIO ADVERSUS CARNEM ET SANGUINEM. Caro et sanguis aliquoties vita, aliquoties peccata significat, aliquoties parentelam, aliquoties propagationem humani generis, aliquoties persecutores homines, de quibus hoc in loco dicit Paulus: *Nobis non est collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates.* Sed magis vult ostendere quod ipsi persecutores diabolum habeant auctorem, contra quem arma invisibilia sumenda sunt, ut ipso extincto homines non timeamus. Est enim collectatio adversus carnem et sanguinem, quando concupiscit caro adversus spiritum. Scilicet ex hoc exemplo colligere possumus quando ipsa caro concupiscit adversus spiritum, non nisi instinctum diaboli, quoniam non est nobis collectatio, etc. Peragratis enim legendo seriebus Veteris ac Novi Testamenti, nusquam reperire poteris principes et potestates dæmones esse dictos, nisi primum hoc in loco. Quo nomine Apostolus ideo ad Ephesios scripsit de invisibilibus creaturis, multa illis ostendere volens. Et quia exercitatos habebant sensus ad intelligenda etiam occulta, ideo de invisibilibus creaturis diversa nomina eis prædixit. Dixit enim: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Appellat enim principes et potestates mundi rectores, dæmones qui sunt majores. Sed minoris ordinis dæmones sunt. Sicut dicimus de angelicis dignitatibus angelos, archangelos, propter diminutionem minorum; sic dicimus dæmones principatus et potestates, propter

scelerum malitiam. Quanto enim callidiores sunt ad suadendam malitiam, tanto majores esse videntur. Ut verbi gratia dicam, mali sunt dæmones qui perpetrantur homicidia, peiores qui fratricidia et parricidia. Sic de adulteris, de incestis, de quibus propheta dicit : *Spiritus fornicationis seducti sunt.* Hos enim appellat principes et potestates, hos mundi rectores tenebrarum harum, hos nominat SPIRITALIA NEQUITIÆ [In Cod., constanter, nequitia] IN CÆLESTIBUS. Mundi rectores dæmones appellat, unde et Dominus : *Nunc princeps mundi ejicitur foras.* Ipse fuit angelus primus, qui propter superbiam cecidit de cælo. Ipsum impropere dicens : *Quomodo cecidisti de cælo, lucifer, qui oriebaris mane? corruisti, qui vulnerabas gentes?* Ipse est angelus tenebrarum, de quo dicit Paulus : *Qui cum sit angelus tenebrarum, figurabatur se in angelum lucis.* Est mundi rector, omnium scilicet amatorum mundi, qui mundum diligunt. Horum enim rector, et sessor pariter, et diabolus est, et omnes peccatores tenebræ aliquoties mutantur, et fiunt lux, sicut dicitur de illis : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux Domino :* quorum rector efficitur Christus, et dicitur de illis : *Quicumque spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei. Contra spiritualia nequitiae in cælestibus.* Spiritualia enim nequitiae sunt, qui habitat in cælestibus. Quanquam amisissent beatitudinem, et perdidissent claritatem, non amiserunt subtilitatem, et ideo dicitur in cælestibus, quia in cælestibus sunt, de quibus in Evangelio Dominus dicit : *Volucres cæli comederunt illud.* Non dico cælum æthereum, vel sidereum, sed acreum, quidquid aves cæli volitant. Cælum hoc, quod inter cælum et terram est medium, spirituali nequitia plenum esse dicitur. Et ideo spiritualia nequitiae superare pro cælestibus, scilicet dicere debemus, quia *regnum cælorum vim patitur.*

PROPTEREA ACCIPITE ARMATURAM DEI, UT POSSITIS RESISTERE IN DIE MALO, ET IN OMNIBUS PERFECTI STARE. Propterea quia non vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, *accipite armaturam Dei,* quæ in subsequentibus apostolus Paulus enumeratus est. *Ut possitis resistere in die malo.* Diem malum dicit præsens tempus, de quo supra dictum est : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Aut diem judicii, de quo propheta ait : *Dies illa dies iræ.* *Ut in die malo resistere possitis, accipite armaturam Dei,* id est accingimini vos Dominum Jesum Christum. Et in omnibus perfecti stare. Scilicet *per arma justitiæ a dextris et a sinistris.* ESTOTE ERGO SUCCINCTI LUMBOS VESTROS IN VERITATE, ET INDUTI LORICAM JUSTITIÆ. Jam enim incipit exponere quæ sit armatura Dei, quam superius indui jusserat. Et quem alium debuit primum ponere in armatura Dei, quam cingulum? Verbi gratiam dicam, si quis belligerator contra hostem pergens, necesse habet cingulum, ne fluxa vestimenta impedimento fiant, et corruat in conspectu inimici sui; sic nimirum necesse est, ut lumbi vestri præcincti sint in castitate, de quo in Evangelio Dominus dixisse puto : *Sint lumbi vestri præcincti.* Hinc est enim quod Joannes zonam pelliciam cingebat

PATROL. LXXII.

A circa lumbos suos, ne fluxu seminis pollueretur. Hinc Salomon dixit : *Tria sunt quæ bene gradiuntur, et quartum incedit feliciter; leo fortissimus bestiarum a nullius pavebit occursum; gallus succinctus lumbis; et aries, nec est rex qui resistat ei.* Gallus succinctus lumbos, sanctos significat prædicatores, qui in membris fluxum luxuriæ restringunt. *Estote ergo succincti lumbos vestros in veritate,* id est castitate muniti ne ab hostibus corruatis.

ET CALCIATI PEDES IN PRÆPARATIONE EVANGELII PACIS. Sicut enim sunt exteriora tembra, manus scilicet, oculi, auditus, olfactus, et tactus, sic sunt et interiora. Et nota quia quidem virtutem animæ dixit, pedes esse, quia exteriores pedes nisi calciati fuerint, offendunt in lapidem seu sentem, et expediti iter carpere non possunt. Sic pedes animæ nostræ nisi fuerint calciati ex coriis mortuorum animalium, antiquorum scilicet exemplo patrum muniti, recte absque offêdiculo in via mandatorum Dei currere non valent. Recte dicit *Evangelii pacis,* de quo alibi Scriptura : *Quam speciosi pedes evangelizantium bona! Induti lorica justitiæ.* Lorica enim ex multis virgulis textitur, sic homo multis virtutibus fultus, interius lorica justitiæ indutus, ab omni zelo inimici erit illæsus. IN OMNIBUS SUMENTES SCUTUM FIDEI. Sicut superius texere cœpimus de armis, sic nunc de scuto aliquid dicendum est. Si quis enim homo cinctus, indutus lorica fuerit, et calciatos habuerit pedes, pergens in inimicum suum, non habens scutum, vulneratus a lanceis seu sagittis, in similitudine cervi corruit; si autem scutum habuerit, jacula inimici huc et illuc projicere valebit. Spiritualiter autem per scutum fidem intelligere possumus, quam miles Christi plenam habere debet : quam qui habuerit, hostem suum, id est diabolus, interimere poterit, in tantum ut in mare mergatur; sicut Dominus dicit : *Si habueritis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti transire in mare, obediret vobis.* IN QUO POSSITIS OMNIA TELA NEQUISSIMA IGNEA EXSTINGUERE. Tela diaboli ipsius jacula intelligenda sunt, sicut est gastrimargia, ebrietas, comessiones, adulteria, et his similia. Et bene dicit *igneæ,* quoniam igneæ sunt sagittæ diaboli. Hæc enim omnia per charitatem, quæ est pacis scœdera possumus exstinguere, et GALEAM SALUTIS ASSUMERE. Sicut enim per scutum fidem intelleximus, quid per D galeam nisi spem intelligere possumus? Galea enim in capite ponitur, ne ab inimico feriat. Sic spiritualiter galea nostra, id est spe firma, caput nostrum, quod est principale mentis, munire debemus, ne ab inimico, id est diabolo, feriamur.

ET GLADIUM SPIRITUS, QUOD EST VERBUM DEI. Jam enim dederat cingulum, dederat lorica, dederat calciamentum, dederat scutum, sed necdum dederat gladium. *Et quid prodest homini, si totum mundum læcretur?* si omni armatura, quæ superius enumeratur, indutus sit, et gladium in manu non teneat? Certe quanquam ejus tela possit vitare, ipsum inimicum non poterit interficere. Et si habuerit gladium, ab ejus jaculis non ferietur, et ipsum interficiet. Sic

omnia spiritaliter intelligenda sunt; castitas scilicet, A justitia, charitas, evangelica doctrina, fides, atque spes. Hæc omnia qui habuerit, a cæde inimici tutus manebit; et si gladium habuerit, ipsum prostrare poterit; illum nimirum gladium, quem Dominus venit mittere in mundum, de quo ipse dicit: *Non veni pacem mittere, sed gladium*; quem semper sancti in manu tenent, qui plurali numero apud Psalmistam scriptus est: *Et gladii ancipites in manibus eorum.*

Hoc Paulus aperit cum dicit: *Et gladium spiritus quod est verbum Dei.* Sermo enim Dei acutus est; ipse enim est gladius, de quo idem Paulus alibi scribit: *Vivus (Cod., unus) est enim sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.*

XIII.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Philippenses (1, 6): *Fratres, confidimus in Domino Jesu, quia quod cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Philippenses sunt Macedones: hos prædicavit apostolus Paulus, qui acceptam fidem firmiter tenuerunt, nec falsos receperunt apostolos, sicut quidam, nec persecutiones malorum hominum timerunt. Scribit enim epistolam apostolus Paulus, nil causa reprehensionis ostendit, sed exhortationem tantum, ut fidem, quam acceperant, et coeptum opus bonum, usque ad consummationem perducerent, et ut semper proficerent hortatur. In tantum enim perfecti erant, ut suos eos oraret fieri imitatores, et ut semper ad meliora proficerent, dicens: *CONFIDIMUS IN DOMINO JESU, QUIA QUI COEPIT IN VOBIS OPUS BONUM, PERFICIET USQUE IN DIEM CHRISTI JESU.* Omnis enim mea spes et confidentia de vobis in Domino talis est, ut hoc bonum quod coepistis, usque ad consummationem perducat, et doctrinam quam a me acceperatis firmam teneatis. *Quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet:* id est aliquis ex vobis bonum opus vovit, scilicet servire se Deo, et hoc usque ad diem mortis perducatur. *Seu qui cepit in vobis,* id est ipse Dominus qui fidei fundamentum posuit in vobis, ipse dabit perseverantiam boni operis. Diem Christi dupliciter intelligere debemus; specialiter diem mortis, quando aliquis vir perfectus de hac vita migrat ad Christum. Generaliter diem iudicii quando omnes astabimus ante tribunal Christi. *SICUT EST MIHI JUSTUM HOC SENTIRE PRO OMNIBUS VOBIS.* Ac si dicat: Charitas me compellit ut ipsum de vobis sentiam, ipsum intelligam; quia *charitas omnia credit.* Justum est mihi ut taliter de omnibus vobis sentiam, ut qui coepit opus bonum, perseveret usque in diem mortis. Consuetudo est enim sanctorum, ut de bonorum actione gaudeant, de malorum doleant, sicut ipse Paulus faciebat qui dicebat: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Et alibi: *Lugeam plures ex his, qui non egerunt penitentiam.* *EO QUOD HABEAM VOS IN CORDE, ET IN VINCULIS MEIS.* Quos enim caro semel copulaverit, quantum simul non sunt corpore, tamen mente semper juncti sunt. Et quia Philippenses perfecti erant in opere bono, apostolus absens corpore, in arcano peccatoris semper eorum memor erat. Et hoc est quod dicit: *EO QUOD HABEAM VOS IN CORDE ET IN VINCULIS MEIS.* Reddit causam quare, cum dicit: *ET IN*

CONFIRMATIONE EVANGELII: quia sicut illa defendebat Evangelium Christi, id est doctrinam veritatis, ita et illi firmiter tenendo, et alios admonendo. *SOCIOS GAUDII MEI OMNES VOS ESSE.* Societas hoc in loco non præsentis temporis intelligenda est, sed futuri, id est vita æterna. De quo gaudio Salvator discipulis ait: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum;* aut certe si de præsentis tempore malum intelligi vult, possumus eo aptari, juxta quod apostolus Jacobus ait, videlicet: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in variis tentationibus incideritis.* Consuetudo est sanctorum, ut inter persecutionem plus gaudeant, quam tristentur, scientes scriptum: *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.*

TESTIS EST MIHI DEUS QUOMODO CUPIAM OMNES VOS IN VISCERIBUS JESU CHRISTI. Est etiam consuetudo sanctorum, ut quando aliquid affirmare volunt, Deum qui est inspector cordis testem sibi adhibeant, sicut Moyses coram filiis Israel: *Testes, inquit, hodie invoco caelum et terram.* Et quia Paulus apostolus multum diligebat Philippenses, Deum sibi adhibuit in testimonium dicens: *Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam ut Dominus Jesus Christus in vestris habitet visceribus.* Ipse, qui per prophetam loquitur, dicens de sanctis: *Et inhabitabo in illis et ambulabo.* Et idem apostolus affibi: *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Vel certe omnes vos in ejus cupio inesse visceribus, ut sic cum omnibus vos diligatis, ut nec inter persecutiones ab ejus visceribus separemini. *ET HOC ORO UT CHARITAS VESTRA MAGIS ABUNDET.* Oro ut Deum toto corde, toto ore, tota mente, totis visceribus diligatis IN SCIENTIA, ET OMNI SENSU. In scientia, dicit seriem Veteris Testamenti; sensu autem, scripturas Novi Testamenti. Aliter: scientia omnes series tam Veteris, quam Novi Testamenti. Et sensu, ut quid spiritaliter intelligere valeas, quia scientia sine sensu nihil est; *scientia enim inflat, charitas autem edificat.* *UT PROBETIS VERITATEM, ET SITIS SINCERI, ET SINE OFFENSIONE IN DIEM CHRISTI.* Potiora dicit, id est majora. Scientes sitis ut de visibilibus invisibilia comprehendere valeatis. Sicut enim cum cibo palati crescit ætas corporis, sic cum cibo spiritui debet crescere et sensus mentis.

Ut sine sinceri, et sine offensa in diem Christi; casto videlicet corpore, et mundo corde; sicut de universali Ecclesia Apostolica dicit: *Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Sinceritas est enim ubi duo simul concordant, spiritus videlicet, et caro, de quibus Dominus ait: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quodcumque petierint, fiet illis a Patre meo,* dicit Dominus. *Et sine offensa.* Sine offensa dicit sine criminali actione. Aut certe sic sitis sinceri, ut in diem Christi nulla rubigo peccatorum in vobis appareat ne cum fatuis virginibus a thalamo regis excludamini. Diem vero Christi, sicut jam diximus, diem mortis, vel diem iudicii debemus intelligere, in quo die, qui sine offensa fuerit, a Domino remunerabitur, juxta quod ait Salomon: *Dote ei fructum manuum suarum, et laudent eum in peris opera ejus.* REPLETI FRUCTU JUSTITIAE PER JESUM CHRISTUM IN GLORIAM ET LAUDEM DEI; id

A est fructu boni operis; de quo fructu idem apostolus dicit: *Fructus spiritus est gaudium, caritas, pax, patientia,* et his similia. Quod qui fecerit, fruabitur [Ita Cod.] illam in vitam aeternam; fructus enim a fruendo dicitur. Quod fructificare nemo poterit, nisi per Jesum Christum qui dicit: *Sine me nihil potestis facere.* In gloriam et laudem Dei, ut semper glorificetur Deus in nobis; juxta quod alio loco dicit: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et laudem Dei; scilicet ut semper Deus laudetur, sicut psalmista dicit: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Aliter: in gloria, id est in opere bono fructificantes. Et laudem Dei, in predicatione. Sit gloria in opere, laus in verbis; ut impleatur in nobis illud quod ait Salvator: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.*

XIV.

Lectio epistolae beati Pauli apostoli ad Colossenses (1, 9): *Fratres, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, etc*

COMMENTUM LUCULENTIL.

Audierat enim beatus Paulus apostolus Colossensium fidem ex dilectione quam habebant in Deum, et ut in virtutibus sequentibus se crescerent, orabat dicens: *NON CESSAMUS PRO VOBIS ORANTES ET POSTULANTES.* Hanc consuetudinem habebant apostoli, et nos tenere debemus, ut invicem oremus, et magistri pro discipulis, et discipuli pro magistris, sicut in alio loco dicit: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio, et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Deus autem patientiae et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Et iterum: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Ut autem et discipuli pro magistris orare debeant, ipse et alibi dicit: *Expedit vobis orare pro nobis.* Nam de beato Petro in carcere posito legimus, quia oratio fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Quod autem non dixit singulariter non cesso, sed pluraliter non cessamus, et de se hoc dicebat, et de aliis qui cum illo erant. Quamvis orare postulare unum sit, hoc interest, quia orare dicimus de levioribus rebus, postulare autem de majoribus et difficilioribus. Orando est, qui stant ne cadant; postulando, ut qui jacent surgant. Orandum est ut justii remunerentur, postulandum ut scelerati justificentur. Et impleamini in agnitione voluntatis Dei. Primum quærendum est quid sit Deus, juxta psalmistae vocem, qui ait: *Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper;* deinde agnitione voluntatis ejus quid velit Deus, sicut idem apostolus ait: *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et bene placens, et perfecta.* De quo [Ita Cod.] qualiter ser-

viamus Deo, quod facere non possumus, nisi ejus voluntatem faciamus. IN OMNI SAPIENTIA, ET INTELLECTU SPIRITUALI. Omnis sapientia, et intellectus, et operatio, scilicet quia impossibile est sine fide placere Deo; sic et *fides sine operibus mortua est.* Omnis sapientia est non solum historiam Veteris Testamenti scire, sed etiam spiritalem intelligentiam cognoscere. C UT AMBULETIS DIGNE DEO, PER OMNIA PLACENTES. Ambulare dicit, non solum corpore, sed mente; ambulare de virtute in virtutem. Digne ambulat, qui recte vivit, et alios per bonum exemplum attrahit, juxta illud: *Qui audit, dicat: Veni.* Deo per omnia placet, qui hoc adimplet quod subditur: *IN OMNI OPERE BONO FRUCTIFICANTES, ET CRESCENTES IN SCIENTIA DEI.* Non dixit in uno, sed in omni; non dicit constantes ad tempus, sed *fructificantes et crescentes in scientia Dei,* id est de omnibus bonis illi sciamus gratias referre, juxta illud: *Gratia Dei sum;* et: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Quoniam ipsius est nobis perficere IN OMNI VIRTUTE. Omnis virtus est Dei donum, qui omnia præstare potest. Omnis virtus est et mentis et corporis. Confirmati a quo? nisi a Domino. Unde et alibi ait: *Qui et confirmavit vos neque in finem sine crimine.* SECUNDUM POTENTIAM CLARITATIS EJUS, id est secundum ejus virtutem, dicente Psalmista: *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Hinc Dominus ait: *Sine me nihil potestis; Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen oculis meis.* IN OMNI PATIENTIA, id est cum proximis et subjectis atque extraneis, et persequentibus nos. ET LONGANIMITATE, ut semper simus patientes ut in prosperis, ita in adversis. CUM Gaudio. Scilicet et in tribulationibus semper gaudeatis, monuit Jacobo

apostolo : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum A estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti in variis tentationibus incideritis. Vel per passiones et tribulationes futurum gaudium cum Christo percipiat, secundum ipsius promissum dicentis : Beati*

estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me; gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in caelo.

XV.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Colossenses (III, 12) : *Fratres, induite vos, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Colossenses sunt sicut Laodicenses Asiani. His, accepto verbo veritatis, firmiter steterunt in fide, nec falsos receperunt apostolos. In tantum perfecti [Cod., persecuti] erant, ut apostolo non indigerent, nisi exhortatione tantum. Hortatur eos Apostolus et admonet qualiter Christum induant, dicens : **F** **R** **A** **T** **R** **E** **S**, **I** **N** **D** **U** **I** **T** **E** **V** **O** **S**, **S** **I** **C** **U** **T** **E** **L** **E** **C** **T** **I** **D** **E** **I**, **V** **I** **S** **C** **E** **R** **A** **M** **I** **S** **E** **R** **I** **C** **O** **R** **D** **I** **E**. Nota quia aliis discipulis dicit : *Quotquot creditistis, Christum induistis*; hic vero Colossensibus dicit : *Induite vos, sicut electi Dei*. Ac si dicat : *Induite vos Jesum Christum*. Et bene dicit, *sicut electi Dei sancti*, quia a Deo electi erant, sicut Dominus discipulis dicens : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*. Et Apostolus : *Quos præcivit, hos et vocavit. Bene sancti*, quia et ipse sanctus est qui dicit : *Sancti estote, quia ego sanctus sum. Viscera misericordiæ* dicit viscera pietatis, quia in tantum vos dilexit, ut non pretium aliud pro vobis daret, sed proprium sanguinem funderet. De quo olim propheta prædixerat : *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*. **B** **E** **N** **I** **G** **N** **I** **T** **A** **T** **E** **M**. Jam incipit exponere quid aut qualiter indui se debeant cum dicit *benignitatem*. Bene dicit *benignitatem*; hoc est benevolentiam, hoc est ut sitis benevoli ad omnes, ita diligentes ut vosmetipsos. **H** **U** **M** **I** **L** **I** **T** **A** **T** **E** **M**. Post benignitatem sequitur humilitas. Humilitas magna est virtus, quæ homines angelos fecit. De hac namque dicitur : *Qui sine humilitate virtutem congregat, quasi qui in ventum pulverem portat, et quasi qui merces congregavit, misit eas in sacculum pertusum*. Et Dominus dicit : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*. **M** **O** **D** **E** **S** **T** **I** **A** **M**. Modestia ipsa est et temperantia, una ex quatuor virtutibus principalibus. Modestus enim, id est temperatus, debet esse quilibet vir perfectus, non solum in cibo et potu propter illud : *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate*, verum etiam in cogitatione, et locutione, et operatione, et in omni actu. **P** **A** **T** **I** **E** **N** **T** **I** **A** **M**. Patiens debet esse vir perfectus, monente Apostolo : *Pacem sectamini, et sanctimoniam*. Et Dominus dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. Et alia Scriptura dicit : *Sapientia viri per patientiam dignoscitur*. **S** **U** **P** **P** **O** **R** **T** **A** **N** **T** **E** **S**. Ipsum est quod alibi dicit : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi*. Lex Christi dilectio est, quam tunc implemus, si invicem nos sufferimus. Et Dominus dicit : *In hoc cognoscent omnes quia mei estis disci-*

puli, si dilectionem habueritis in invicem. Et donantes vobismetipsis. Id est alterutrum dimittentes. Si quis adversus aliquem habet querelam. Id est si tu in aliquo fratrem, aut frater te læsit, invicem dimittere debetis, id est donare, propter illud : Dimittite, et dimittatur vobis; date, et dabitur vobis; quod qui fecerit, fiducialiter audeat dicere in oratione Dominica : Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

S **U** **P** **E** **R** **O** **M** **N** **I** **A** **U** **T** **E** **M** **H** **E** **C**, **C** **H** **A** **R** **I** **T** **A** **T** **E** **M** **H** **A** **B** **E** **N** **T** **E** **S**, **Q** **U** **O** **D** **E** **S** **T** **V** **I** **N** **C** **U** **L** **U** **M** **P** **E** **R** **F** **E** **C** **T** **I** **O** **N** **I** **S**. Huic simile est illud apostoli Petri : *Estote prudentes, et vigilate in orationibus; ante omnia autem mutuum in vobismetipsis charitatem continuam habentes*. Charitas aliquoties inter cæteras virtutes prima ponitur ab apostolo propter dignitatem, vel mansuetudinem, eo quod major sit cæteris virtutibus. Ubi vero ultimo loco ponitur, non propter exiguitatem vel diminutionem, quod minor sit, sed propter fundamentum vel solidamentum ponitur, sicut pro Ephesiis orat dicens : *In charitate radicati et fundati*; ipsa est enim radix omnium virtutum, sine qua virtutes cæteræ vitia reputantur. Sicut enim, verbi gratia dicam, aliquis homo manipulum faciens ex virgulis agrestibus, necesse est ut cum una ex illis et cæteras constringat, ne huc illucque dispergantur; sic necesse est ut quicumque cæteras virtutes habere desiderat, habeat vinculum perfectionis, charitatem, quia ut dixi cæteræ virtutes sine charitate nihil sunt. Hinc alibi dicit apostolus : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens*. Et **P** **A** **X** **C** **H** **R** **I** **S** **T** **I** **E** **X** **S** **U** **L** **T** **E** **T** **I** **N** **C** **O** **R** **D** **I** **B** **U** **S** **V** **E** **S** **T** **R** **I** **S** **T** **R** **I** **S**. Et iterum : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum*. Et iterum : *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras*. Exultat enim in cordibus sanctorum, cum eos exsultare facit. De qua exsultatione propheta dicit : *Exsultabunt sancti in gloria*. Huic simile est quod alibi : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda clamantem : Abba Pater, et : Ipse Spiritus testimonium reddet spiritui nostro, quod sumus filii Dei*.

I **N** **Q** **U** **O** **E** **T** **V** **O** **C** **A** **T** **I** **E** **S** **T** **I** **N** **C** **H** **R** **I** **S** **T** **O**, **q** **u** **i** **u** **s** **v** **o** **c** **a** **v** **i** **t** **d** **e** **t** **e** **n** **e** **b** **r** **i** **s** **i** **n** **a** **d** **m** **i** **r** **a** **b** **i** **l** **e** **l** **u** **m** **s** **u** **a** **m**. Unum corpus dicit sanctam Ecclesiam, quauquam in partes divisa sit, membris fidelium tamen collecta unum est corpus. *Vos estis corpus Christi, dicit Apostolus, et*

membra de membris, et : Sicut in uno corpore multa membra habemus. Et GRATI ESTOTE. Id est gratiosi, acceptabiles ad omnes. Sicut idem de se dicit : Sicut et ego per omnia omnibus placeo. VERBUM CHRISTI, id est doctrina Christi, et Evangelium Christi, HABITET IN VOBIS ABUNDANTER, ut hoc quod intelligitis opere compleatis. Abundanter enim in quolibet, cum recte intelligit, et opere implet; superabundanter, cum aliis erogat. Propter illud quod Dominus dicit : Quis putas est fidelis dispensator et prudens quem constituit Dominus super familiam suam? Et iterum : Omnis scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. IN OMNI SAPIENTIA, id est in Veteri et in Novo Testamento. Qui enim recipit Novum Testamentum, et B

XVI.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Titum (II, 11) : *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Titus interpretator quærens bonum sive luctatus. Secutus est Paulum apostolum, et pastor ecclesiæ sive magister ab eodem constitutus est, cum dicit : *Hujus rei gratia reliqui te Crete ut quæ desunt corrigas et constituas episcopos per civitates, sicut ego tibi disposui.* Omnis qui bonum quærit, id est Dominum ac vitam æternam, Epistolam hanc ad se noscat conscriptam, per quam erudiatur. Dupliciter intelligi potest quod dicit. APPARUIT GRATIA SALVATORIS; hoc est vel ipse Salvator, de quo Joannes : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Qui apparuit ad hoc ut in se credentibus daret bravium vitæ æternæ, quod [*Cod., quem*] nullus valet consequi, nisi gratuita Dei misericordia. Aut certe gratia sancti Evangelii, quæ per universum claruit mundum, Domino præcipiente discipulis : *Ite in mundum universum; prædicate Evangelium omni creaturæ.* De qua gratia dicit propheta : *Exæquavit gratiam in gratiam.* Et Joannes : *De plenitudine ejus omnes accepimus gratiam pro gratia.* OMNIBUS HOMINIBUS, sive Judæis, sive omnibus nationibus quæ in eum crediderunt. Ad hoc illis apparuit, ut, relicta creatura, adoret Creatorem. ERUDIENS NOS. Id est, docens nos. Eruditus enim dicitur doctus, imbutus atque instructus. Sicut e contra, ineruditus dicitur brutus, ideo quod carere videtur sensu vel prudentia. Erudire dicitur, quasi a rure sublevare. Erudire nos voluit, qui ligna et lapides colebamus, se cognoscere fecit. Sicut ad Jerusalem peccatricem per Jeremiam prophetam dicitur : *Erudire, Jerusalem, nec recedat anima a te.* Et bene post decalogum doctrinæ, quid senex? quid anus? quid virgines? quid adolescentes? quid ad extremum servos admonere debuisset? omnes in unum comprehendit dicens : *Apparuit enim gratia Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos; quia nulla est apud illum differentia, Judæi et Græ-*

ci, Barbari et Scythæ, servi et domini, circumcisi et præputia habentis, masculi et feminæ, sed omnes in Christo unum sumus. Non est enim personarum acceptor, qui omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Omnes enim ad regnum suum vocat; omnes post offensam Patri nostro sumus reconciliandi, non per merita nostra, sed per gratiam Salvatoris, id est Filii. Quæ gratia patris, aut gratia Filii? qua redempti sumus, cui dicitur per prophetam : *Pro nihilo salvabis nos.*

UT ABNEGANTES IMPIETATEM. Impietatem, idololatricam, vel infidelitatem dicit: ipsa est impietas quam Zacharias propheta vidit sedere super massam plumbeam, in foramine amphoræ. SÆCULARIA DESIDERIA dicit actus carnales, quos Apostolus exponit : *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus.* Et adjungit virtutes cum dicit : *Fructus Spiritus est gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas.* Ita hoc in loco omnia vitia comprehendit cum ait : *Declina a malo.* Perstringit et virtutem cum ait : *Et fac bonum.* SOBRIE. Sobrietas, ut a majoribus traditur, una est ex quatuor virtutibus principalibus. Quatuor virtutes principales, prudentia, fortitudo, temperantia, justitia. Sobrietas ipsa est temperantia; est enim temperantia in cibo et potu, propter illud quod Dominus ait : *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Sed in cogitatione quoque et locutione et operatione, in omni actu nostro temperati esse debemus, quia omne quod nimis est, sive de sursum sit, sive de deorsum, in vitium reputabitur. Et JUSTE, id est fideliter. *Justus ex fide vivit.* Unde et Joannes : *Omnis qui facit justitiam, ex Deo est.* Cujus participes sunt, pudicitia, castitas, et horum similia. ET PIE VIVAMUS, hoc est religiose. Ne enim immoderata sit justitia, pietas comitanda est,

que pars est justitiæ. Et sicut beatus Augustinus dicit, Dei cultor intelligitur. In hoc sæculo, id est in præsentī vita, propter illud quod Dominus ait: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Quæ pietas adventum gloriæ et Salvatoris nostri Jesu Christi exspectat, secunda de fide et opere suo; sicut e contra impietas reformidat. BEATAM SPEM dicit cælestem patriam. Est enim spes exspectatio futurorum honorum. Spes dicta est, quasi recte gradiendi pes. De qua Apostolus: *Spes quæ videtur, non est spes.* Contraria est illi desperatio, cui nulla est poenitendi facultas. Quandiu enim homo peccatum amat, futuram beatitudinem non sperat; sed ille fiducialiter exspectat, qui ejus præceptis in omnibus obtemperat. De qua non potuit amplius sentire, ut eam beatificaret, quam cum ait: *EXSPECTANTES beatam spem. Bene beatam spem, quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod præparavit Dominus diligentibus se.* Nullus enim narrare potest qualis est illa beatitudo sanctorum; quod Joannes considerans dicebat: *Nunc filii Dei sumus, et nondum apparet quod erimus.*

Et adventum gloriæ MAGNI DEI. Adventum gloriæ dicit diem judicii, quando omnes astabimus ante tribunal Christi. Bene *magui Dei*, quia magnus veniet, qui primo humilis venit, sicut ipse dicit: *Cum sederit rex in solio regni sui, congregabuntur ante eum omnes gentes.* Et iterum: *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et majestate.* De hoc dicit et Petrus: *Inveniat in laudem et gloriam et revelationem Jesu Christi Domini nostri, et Salvatoris nostri Jesu Christi.* Notandum quod in hac brevi Epistola bis Deum nominavit Dominum Jesum; supra ubi ait: *Apparuit gratia Salvatoris nostri Dei.* Et hic cum dicit: *adventum gloriæ magui Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.* Jesus proprium nomen est, interpretatur Salvator sive salutaris. Christus vero ab unctione dicitur. Christus namque unctio interpretatur. Unctus est ipse specialiter præ omnibus dono Spiritus sancti, sicut dicit propheta: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Idcirco autem apostolus bis Deum nominavit, ut plus mulceat audientes. Sicut etiam in Psalmis dicitur: *Deus, Deus meus, respice in me.* QUI DEDIT SEMETIPSUM PRO NOBIS. Jesus Filius Dei dedit semetipsum pro nobis, quia pro salute totius generis humani se immolari permisit in ara crucis.

A Sicut idem apostolus dicit: *Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Quare ergo culpamus Judæos vel Judam, cum dicit Apostolus, quia ipse se tradidit? Sciendum tamen est quia tradidit eum Judas propter avaritiam, Judæi propter invidiam Deus Pater pro nostra redemptione, Filius ipse se tradidit pro nostra charitate. Sicut in Apocalypsi dicit Joannes: *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Aliter ergo eum Judas tradidit, aliter Judæi, aliter Pater, aliter ipse se tradidit.

UT NOS REDIMERET AB OMNI INIQUITATE. Redemit nos ab omni iniquitate, fundendo pro nobis sanguinem suum; eodem dicente: *Empti enim estis pretio magno.* Et propheta dicit: *Gratis venundati estis.* B *Ab omni iniquitate.* In baptismo, ubi originalia et actualia peccata dimittuntur; sive, sicut dictum est, fundendo sanguinem suum pro nobis, juxta præfatum testimonium: *Qui dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Quod dicit Joannes: *Fecit nos Deo nostro regnum, sacerdotes Deo et Patri,* hoc et hic dicit Apostolus. POPULUM ACCEPTIBILEM, id est placitum vel perfectum, ut Deo sit acceptus, et qui ante diaboli, nunc Dei est populus, dicentes cum Psalmista: *Nos autem populus ejus et oves pascuæ ejus.* SECTATOREM BONORUM OPERUM, id est, virtutum. Sicut idem dicit: *Ut in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in vigiliis, in jejuniis, et charitate non ficta, per arma justitiæ a dextris et a sinistris.* Ergo sectatores debeamus esse bonorum operum, ut in bonis operibus crescamus. In illis videlicet quæ Apostolus enumerat dicens: *Fructus Spiritus est. Hæc loquere et exhortare.* Loquere verbis, hoc est prædica; exhortare exemplis; quod dicit, *fac prius.* Tunc enim erit apta locutio, si quod prædicat magister, prius operatus fuerit, sicut de Domino scriptum est: *Quia cepit Jesus facere et docere.* Sed e diverso nonnulli majora dicunt, minora facere volunt, sicut Scribæ et Pharisei, de quibus scriptum est: *Alligant onera gravia et imponunt in humeros hominum, digito autem suo volunt [Ita God.] ea movere.* Et quia noverat beatus Paulus apostolus scriptum: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum;* ideo exhortari curavit discipulum, ut quæ docebat verbis, operibus impletet prius.

XVII.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Hebræos (1, 1): *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Hebræi ab Heber sumpserunt nomen, qui fuit septimus ab Adam. Hebræus interpretatur transiens, Hebræi transeuntes, quam gentem Deus multum dilexit, in tantum ut dicat: *Israel primogenitus meus; et sanctus Israel Domino, primitivæ frugum*

ejus. Legimus in libro Genesios quod congruati filii Noë post aquas diluviū in terra Semur ceperunt ædificare towerem, de qua dixerunt, quod eadem mens illius pertingeret usque ad caelum, et si iterum inundasset diluviū non perirent, sicut dudum illi

qui autē eos existerant. Non remissentes quod A dixerat Deus ad Noë: *Ponam arcum meum in nubibus caeli, et recordabor fœderis mei, ut non perdam aquis diluuii omnem carnem.* Creverant enim nimis, et simul habitare non poterant: antequam dividerentur in regiones vel terras, voluerant sibi acquirere nomen sempiternale. Habueruntque lateres pro saxis et bitumum [*Ita Cod.*] pro cœmento, et cœperunt œdificare cujus operis auctor exstitit Nemphrot. Videns vero Deus eorum irrevocabile propositum, ait: *Venite ascendamus et confundamus ibi linguam eorum.* Sicque factum est ut qui unam loquebantur, dividerentur in septuaginta duo. Lingua vero, qua omnes loquebantur antea, non remansit nisi solummodo in domo Heber.

De cujus domo longo post tempore natus est Abraham, quem Deus multum dilexit. Dedit ei circumcissionem signaculum fidei, et reputatum est ei ad justitiam: insuper promissum est ei quod in semine ejus benedicuntur omnes gentes, his verbis dicens: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Quod exponens Apostolus: *Non dicit, inquit, et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus.* Dedit ei Isaac filium suum in senectute, quem die octavo circumcidit in typum nostri Salvatoris: et Isaac Jacob, et Jacob duodecim patriarchas, qui ducti fame descenderunt in Ægyptum, ubi multiplicati nimis afflicti sunt vehementer. Sed in manu valida liberati, in signis et portentis de Ægypto educti, transierunt mare Rubrum, per quadraginta annos manna aliti sunt, non sunt attrita vestimenta eorum. Deus dediti illis legem, templum, aram, mensam, panes propositionis, velum interiorius, victimas, holocausta, sacrificia. Insuper promisit ei Filium suum de eadem stirpe nasciturum. Qui veniens adimplevit quæ Pater promiserat, quia de eorum stirpe secundum carnem natus est, sicut testatur Paulus: *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum.* Quem videntes non sicut debuerant receperunt, sed ejicientes extra vineam occiderunt. Non de omnibus dico, quia ex eis processit radix sancta et massa, hoc est sancti apostoli et primi credentes, sed quam plures in cœcitate remanserunt; de quibus scriptum est: *Cœcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intreat, et sic omnis Israel salvus erit.* Hi vero qui in infidelitate remanserunt, eos qui ad fidem veniebant eorum substantiata diripiebant, sed ipsi patienter substinebant. Quos collaudat apostolus Paulus: *Nam et vincii compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio susceptis.* Eorum curam gerens per singulos annos collectam faciebat dicens fratribus: *Recordamini fratrum [Cod., fratribus] qui sunt in Jerusalem; mittebatque eis,*

Scribens etiam Epistolam misit eis, in qua voluit ostendere, omnia quæ tunc ad litteram gerebantur, sabbatum scilicet, circumcissionem, neomentiam, et cætera quæ lex præcipiebat, omnia typica fuisse, et

in adventu Filii Dei spiritualiter fuisse adimpleta. De qua Epistola multi Latinorum dicunt, quod non sit apostoli Pauli, eo quod nomen ipsius in capite prætitulatum non sit, sed Barnabæ juxta Tertullianam, vel Lucæ, aut Clementis, aut alicujus ex discipulis apostolorum. Quibus respondendum est, quia si apostoli Pauli non est, pro eo quod nomen ipsius in capite prætitulatum non est, ergo nec alicujus illorum erit, quia nullus eorum habetur in capite. Sed omnino scire debemus ipsius esse hanc Epistolam. Quod vero nomen suum in capite prætitulare noluit, ob varias causas egit. Prima causa exstitit, quia noverat ibi Deum et magistrum suum fundamentum posuisse. Ideo non fuit ausus fundamentum ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Secunda causa fuit, quia non acceperat in eis officium prædicationis, sed in gentibus, dicente Spiritu sancto: *Segregate mihi Paulum et Barnabam, in opus quo assumpsi eos.* Quia unisquisque suam provinciam ad prædicandum acceperat, unde ipse ait: *Qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes.* Tertia causa fuit quia exosum eum habebant Judæi, eo quod evacuaret omnem ritum legis. Quidam enim ad fidem venientes, filios suos baptizare pariter et circumcidere volebant, quod Paulus funditus prohibuit dicens: *Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit, in Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ prædilectionem operatur.* Quod si nomen suum prætitulasset in ea, forsitan non eam reciperent, quia quilibet homo eum quem odio habet, non solum epistolam ejus non recipit, sed etiam nomen illius audire non vult. Quarta causa humilitatis exstitit, sciens eorum superbiam et suam humilitatem, nomen suum noluit ante ponere. Hujus rei causa etiam beatus Joannes, in capite Epistolæ suæ non protulit. Dicunt etiam eam ideo non esse Pauli, quia cæteras Epistolas non sic rhetorico sermone composuit, et ex Veteri Novoque Testamento fulcivit, quomodo ista composita est quæ ad Hebræos legitur. Quibus respondendum est, quia cæteras Epistolas in peregrina scripsit lingua, hanc vero in propria, cæteras in Græca, hanc in Hebræa. Nec mirum si eloquentior, quæ in propria lingua scripta est, quam quæ in Græca. Dignum enim sic erat ut ea quam in propria lingua scribebat plus luculento sermone componeret, et Veteri Novoque Testamento fulciret. Cujus sensum et ordinem tenens evangelista Lucas post excessum apostoli Pauli Græco sermone composuit. Sed jam nunc ipsam apostolicam Epistolam tractemus quæ ita exordium habet.

MULTIFARIE MULTISQUE MODIS OLIM DEUS LOQUENS PATRIBUS IN PROPHEtis. Quod dicit *multifarie*, ostendit quoddam vaticinium fuisse ex Filio Dei. Phari Græce, Latine loqui dicitur. Multifarie dicit, multis locutionibus. Multis enim modis locutus est Dominus anterioribus Patribus, qui fuerunt in Veteri Testamento: aliquoties per visiones, aliquoties per simi-

similitudines, aliquoties per modos. Per visiones, ut est illud : *Ego quoque visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum*. Locutus est per similitudines, sicut multis locis inveniri dicitur. Sic Ezechiel cum ait : *Et tu, fili hominis, perfode tibi parietem manu*. Per verba, sicut Isaïæ propheta : *Verbum Domini quod factum est ad Isaïam prophetam*. Per revelationem, sicut Danieli. Per se ipsum, sicut Abraham : *Exi de terra tua*. Et Moysi : *Loquebatur Moyses cum Deo facie ad faciem*. Et hoc est quod dicit : *Multifarie et multis modis*. Olim, dicit ante, in Veteri Testamento scilicet. Novissime, dicit novissimo tempore, diebus incarnationis Domini. De quibus diebus idem Paulus dicit : *Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt*. Et Joannes : *Filioli, novissima hora est*. Et iterum Paulus : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*. Cum vero dicit : *Novissimis diebus istis, locutus est nobis in Filio*; ac si dicat : quid mirum si patribus misit prophetas, et per eos eis locutus est, qui nobis per Filium est locutus? Illis prophetas destinavit, nobis Filium suum misit, et per eum loqui nobis dignatus est. De quo Matthæus dicit : *Erat docens eos sicut potestatem habens, non sicut Scribarum et Phariseorum*. Ipse qui quondam per patriarchas et prophetas loquebatur, per semetipsum loqui dignatus est.

QUEM CONSTITUIT HÆREDEM UNIVERSORUM. Hæreditas ab hero, id est a Deo dicta est, quod ea libera potestate donetur. Constituit Pater Filium hæredem universorum, id est totius mundi cum dicit : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Unde et idem Filius dicit : *Ego autem constitutus sum rex ab eo*. Resurgens ergo a mortuis datam sibi asserit potestatem; sicut idem : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*. Et iterum : *Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*. Ergo non jam portio Domini tantum Jacob, et sors ejus tantummodo Israel, sed omnes gentes et nationes, toto orbe diffusas, in hæreditatem sanguinis Christi amplectimur. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur*; in id quod homo constitutus est a Patre, et omnia ei subjecta sunt ab eo; in id quod æqualis Patri, idem Filius dicit : *Omnia mea tua sunt, et tua mea*. PER QUEM FECIT SÆCULA. Subauditur per filium. Utitur hoc apud hæreticos qui dicebant : Si est Christus, erat tempus quando non erat, sed in hoc eos destruit cum dicit : *Per quem fecit et sæcula*. Quod enim dicit, et quem constituit hæredem universorum, ad humanitatem pertinet. Quod vero addidit, *per quem fecit et sæcula*, ad divinitatem. Per Filium enim fecit Deus Pater sæcula, sicut habes scriptum : *In principio fecit Deus cæum et terram*. Ostendit eum ante omnia sæcula fuisse cum Patre, et cum eo omnia condidisse. Unde et Joannes : *Omnia per ipsum facta sunt*. Et ipse in Sapiencia loquitur : *Dominus possedit me in initio viarum suarum*. Sicut enim neminem judicat Pater, sed omnia dicit judicare per Filium, quem judicem genuit, sic etiam dicitur operari per Filium, quem constat opificem genuisse.

QUI CUM SIT SPLENDOR GLORIÆ. Ipse est enim splen-

dor gloriæ, hoc est Deus de Deo, rursus de lumine, omnipotens de omnipotente, Filius de Patre, qui dicit : *Ego sum lux*. Et de quo Joannes : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hanc mundum*. ET FIGURA SUBSTANTIÆ EJUS. Cum audis figuram, noli scandalizari; figuram enim vel characterem hoc in loco non pro similitudine, sed pro veritate intelligere debes, qualiter si videris imaginem pictam in pariete et dicas : *Ecce homo, ecce manus, ecce pedes*. Sed aliter est imago, aliter tu; illa per similitudinem, tu per veritatem. PORTANSQUE OMNI VERBO VIRTUTIS SUÆ. Verbum et veritas Christus est, de quo Paulus : *Christus Dei virtus et Dei sapientia*. Et de quo Joannes : *In principio erat verbum*. Dicit autem Apostolus de Filio Dei, quod *portans omnia*, destruit Arianorum vesaniam, qui dicunt, quod Pater præcipit dicens : *Fiat lux* et Filius obedit; quia ostendit, quod suo verbo cuncta perfecit, *portans, inquit, omnia*, id est gubernans. Continet namque cæcitas, et ad nihilum tendentia. Sicut enim absque ullo labore cuncta creavit ex nihilo, juxta quod scriptum est : *Quia manet in æternum, cuncta creavit simul*; sic omnia regit et continet et portat absque labore. *In ipso enim vivimus, movemur et sumus, et omnia in ipso constant*, sicut idem apostolus alibi ait. Neque enim aliquid subsistere poterat, nisi per se omnia contineret. Et hoc est quod ipse Filius dicit Judæis : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*. Tam [Cod., non] enim missus est gubernare mundum quam creare. Quando enim creatus est mundus, ex nihilo facta sunt omnia ut essent. In gubernatione vero agitur ut ea quæ sunt ad nihilum non redigantur nec pereant.

PURGATIONEM PECCATORUM FACIENS. Postquam enim apostolus ostendit, quia omnia gubernaret et contineret Filius quæ fecit, voluit etiam manifestare ejus curam, ejus misericordiam, quam erga nos exhibuit, dicens : *Purgationem peccatorum faciens*. Fecit enim purgationem peccatorum, quando pendens in cruce, aperto latere ejus manavit sanguis et aqua pro redemptione nostra, dicente apostolo : *Empti enim estis pretio magno*. Et illud : *Qui dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. De hac purgatione peccatorum per Petrum dicitur : *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*. Facit quotidie purgationem peccatorum per baptismum; de quo dicitur : *Quotquot creditis, Christum induistis*. Facit etiam purgationem peccatorum, cum fidelibus suis corpus et sanguinem suum dat comedendum ipse qui dicit : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi*; et : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Et iterum : *nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Et : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in ipso*. Iustus namque ad passionem discipulis ait : *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum*. Sicut enim ignis liquefacit ceram, et sicut flamma comburit stipulam, sic minora peccata per participationem corporis et sanguinis Christi.....

XVIII.

Lectio Epistolæ I beati Petri apostoli (v, 6) : *Charissimi, humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos [Cod., nos] extollat in tempore visitationis, etc.*

COMMENTUM LUCULENTII.

Humiliatio enim ultima intelligitur ; nam unusquisque se humiliare debet jejunando, orando, obediendo, patienter adversa tolerando, propter illud quod scriptum est : *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Humiliari nos præcipit apostolus Petrus dicens : **HUMILIAMINI SUB POTENTI MANU DEI.** Humilitas enim multiformis est gratia. Humiles non oportet esse propter illud quod Dominus ait : *Discite a me quia mitis, sum, et humilis corde.* Et alibi : *Super quem requiescam, nisi super humilem, et quietum, et tementem sermones meos? Sub potenti manu Dei.* Manus enim Dei aliquoties intelligitur Filius, aliquoties protectio divina; Filius intelligitur manus, ut est illud propheticum : *Emitte manum tuam de alto.* Protectio divina, ut est illud : *Facta est super me manus Domini.* Sed in hoc loco protectio divina intelligitur, teste psalmista : *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium.* Sub cuius manu nos humiliari debemus, scilicet sub divina protectione, ut nos exaltare dignetur in die visitationis. Et in tempore visitationis ; hoc est in die iudicii quando omnes humiles exaltari merebuntur, et superbi humiliari, sicut jam superius dictum est : *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Et omnes reprobri una cum capite suo projicientur in infernum. **OMNEM SOLLICITUDINEM VESTRAM PROJICIENTES IN EUM, QUONIAM IPSI CURA EST DE VOBIS.** Simile est illud quod ait Psalmista : *Jacta cogitatum tuum in Domino.* Et Dominus in Evangelio : *Nolite solliciti esse dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus? scit enim Pater vester quid vobis opus est.* Ideo omnem sollicitudinem nostram in eum projicere debemus, a quo omne bonum largiri credimus. Et quidquid perfectum, quidquid bonum est quod agit homo, ab ipso accipit, teste Jacobo qui dicit : *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est.* Et alibi scriptum : *Quis speravit in Domino et confusus est?*

SOBRII ESTOTE. Sobrietas enim non solum corporis, sed et animæ intelligenda est. Sicut enim sobrius debet esse homo exterior, parcus videlicet a cibo et potu, propter illud quod Dominus dicit : *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate ;* ita homo interior in vigiliis, jejuniis, et orationibus, et cæteris bonis operibus. Et **VIGILATE** juste. Vigilare nos oportet propter illud quod scriptum est : *Et vigilate juste, et nolite peccare.* Et Dominus in Evangelio : *Vigilate ne fiat suya vestra hieme, vel sabbato.* Et iterum : *Hoc autem scitote quia si sciret paterfamilias qua hora sur veniret, vigilaret utique.* Sed hoc in loco propter quid nos oportet vigilare, insequenter ostenditur, quia **ADVERSARIUS VESTER DIABOLUS TANquam leo rugiens circuit quærens quem devoret.**

A Diabolus enim adversarius atque hostis est generis humani, qui ab initio mundi semper sanctos persecutus non destitit, atque caulas fidelium dispergere nititur. Leo namque dicitur diabolus, non propter fortitudinem, sed propter sævitiam ; quia non solum occulte insidiatur, verum etiam aperte sævit. Occulte insidiatur, quia nonnunquam per nefarias cogitationes suadet aliquem, per gastrimargiam, per ebrietatem, per avaritiam, supplantat iracundia, vel luxuria inquinat : aliquem vero ut leo sævit, aperte persequitur hominem, sicut hic dicit Petrus apostolus ; *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret.* Diabolus enim circuit unumquemque nostrum, prospiciens sibi aditum per quem irrumpere possit, atque decipere, in qua parte ad peccandum videt esse procliviorum in ea amplius inardescit. Scilicet aut per dexteram ; tentans enim hominem in majora vitia, si decipere non prævalet, minora infert, et de bono quod videt superbiam ingerit, ut sic per dexteram partem ingrediatur. Quia, ut dixi ab initio, ex quo primus homo justus Abel a Cain fratre suo per invidiam est interemptus, usque ad ultimum sanctum, qui in finem nasciturus est, diabolus persequi non cessat. **CUI RESISTITE FORTES IN FIDE.** Imitamini ergo Christum, qui diabolum tentatorem in deserto vicit. Et nota, quia cum dicit *resistite*, addidit *in fide*, quia nulla virtus sic poterit diabolum prostrare quomodo fides perfecta, de qua Dominus : *Si haberetis fidem ut granum sinapis, diceretis huic monti, transire, obediret vobis.*

C **SCIENTES EAMDEM PASSIONEM EI QUÆ IN MUNDO EST, VESTRÆ FRATERNITATIS FIERI.** Eamdem passionem dicit in mundo, scilicet quam universa patitur Ecclesia. Nullus enim fidelis in mundo est, qui bravium vitæ æternæ percipere cupiat, ut sine passione ad portum pervenire possit, juxta quod scriptum est : *Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberavit eos.* Et ideo, si fuerimus socii passionis, simul et resurrectionis erimus. Et alibi : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Et Paulus apostolus : *Foris pugna, intus timores.* Attamen non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. **DEUS AUTEM OMNIS GRATIÆ, QUI VOCAVIT NOS IN ÆTERNAM SUAM GRATIAM IN CHRISTO JESU MODICUM PASSOS.** Vocavit enim nos Deus in æternam suam gloriam primo de tenebris in admirabile lumen suum, quia quos præcavit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tamen præsentis temporis gloria non est æterna, quia nonnunquam deficit, de qua dicit Joannes : *Filioli, nunc filii Dei sumus, et nondum apparet quid erimus.* Illa est æterna, quæ permanet

cum Deo, in qua ibunt sancti de virtute in virtutem. Et hoc in Christo Jesu, quia per Filium sumus redempti, et per ipsum remunerati. Deus Pater per Filium suum nos redemit, per quem et vocavit, quem pro redemptione generis humani incarnari [Cod., incoronari] constituit. Modicum passos, Bene dicit, modicum passos, quia passiones hujus temporis modicae

sunt ad comparationem futuræ beatitudinis. Sic enim ait Dominus: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* IPSE PERFICIET, scilicet Deus, qui vocavit nos in æternam vitam gloriam, perficiet corpore, CONFIRMABIT animo, SOLIDABIT spiritu: perficiet in perseverantia boni operis, confirmabit præmio, solidabit bravo vitæ æternæ.

EODEM TEMPORE:

JOANNES, ARELATENSIS EPISCOPUS.

JOANNIS, ARELATENSIS EPISCOPI,

EPISTOLA AD VIRGINES MONASTERII SANCTE MARIE.

Sanctis ac venerandis in Christo sororibus, ipsis quibus sanctæ memoriæ prædecessor noster Aurelianus episcopus monasterium sanctæ Mariæ intra muros Arelatensis urbis constituit, præcepta vivendi sancivit, Joannes, gratia Domini ac Dei nostri Jesu Christi, episcopus.

Cum plenissime series regulæ vobis constitutæ vitæ et vestitus qualitatem et quantitatem vestræ sanctitatis contineat, nihilque indignum in ea, quod ad emendationem formulæ ejus pertineat, inveniat; tamen pro charitate et cura ejusdem, quam Dominus Ecclesiæ suæ commendavit, admonemus, ut cum quanta possumus industria vigilemus, ne aliquam occasionem antiquo hosti subripiendi sanctum gregem relinquamus; nobisque futuro judicio censurâ pro torporis negligentia justissime inferatur; aliqua vestræ sanctitatis addicimus, per quæ, ut nobis videtur, liberis gressibus, nullisque præpedientibus occasionibus inter [forte iter] cœlestis Jerusalem, Christo Domino præviante, incedere valeatis. Præcipimus

itaque, postulantes sanctam charitatem vestram, et in ipsis temporibus, quibus jejuniandi et reficiendi vobis statuta præcepta sunt, nulla sit vobis cum viris aut mulieribus religiosis aut laicis, quamvis quibuslibet propinquis aut extraneis, potandi licentia. Sed et tantum ipsis, quibus præfati sumus, pro charitatis officio, sicut concedat vestram sanctitatem, potuiolos offerre præcipimus. Vos tamen in eorum præsentia in omnibus abstinete; ne si licentius eam eis indulta occasione potata fueritis, in resolutione potandi aut cor vestrum contraria cogitatio subripiat, aut jocus indecens per oculos et aures, et verba aut tactum prorumpat. Sed sicut diximus, ab hujusmodi licentia in omnibus abstinete, et per gradus singulos regulæ constitutæ ambulantes, vitæ præsentis cursum feliciter gradiamini; et vitæ æternæ mansiones permissione Domini nostri Jesu Christi ingredi festinetis. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto unus Deus permanet in sæculis, per sæcula, in sæcula sæculorum.

EODEM TEMPORE.

JOANNES, BICLARENSIS ABBAS.

(Galland. Biblioth. t. XII.)

NOTITIA.

I. Joannes, Gothis oriundus, Scalabi in Lusitanæ provincia ortum duxit. De eo hæc Isidorus Hispanensis (a): « Hic cum esset adolescens, Constanti-

nopolim perrexit, ibique Græca et Latina eruditione nutritus, post decem et septem annos in Hispania reversus est eodem tempore quo, incitante rege Leu-

(a) Isid. Hisp., lib de Vir. illustr., cap. 31.